

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ «ЧЕРНІГІВСЬКИЙ КОЛЕГІУМ»
ІМЕНІ Т.Г. ШЕВЧЕНКА
ФІЛОЛОГІЧНИЙ ФАКУЛЬТЕТ
КАФЕДРА ІНОЗЕМНИХ МОВ
КАФЕДРА УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ І ЛІТЕРАТУРИ

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

**ФОРМУВАННЯ АНГЛОМОВНОЇ ГРАМАТИЧНОЇ
КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ 10-ИХ КЛАСІВ ЗАКЛАДІВ
ЗАГАЛЬНОЇ СЕРЕДНЬОЇ ОСВІТИ ЗАСОБАМИ МОВНОЇ ГРИ**

Спеціальність 014 Середня освіта
(Українська мова і література. Англійська мова)
Галузь знань 01 Освіта / Педагогіка
Освітній ступінь «МАГІСТР»

Виконала:

студентка 2 курсу, групи УА-66
Близнюк Юлія Володимирівна

Науковий керівник:

канд. пед. наук, доцент
**Городнича
Лариса Віталіївна**

Чернігів 2023

Роботу подано до розгляду « ___ » _____ 20__ року

Студентка _____ Юлія БЛИЗНЮК
(підпис) (прізвище та ініціали)

Науковий керівник _____ Лариса ГОРОДНИЧА
(підпис) (прізвище та ініціали)

Рецензент _____ Оксана БИКОНЯ
(підпис) (прізвище та ініціали)

Кваліфікаційна робота розглянута на розширеному засіданні кафедри іноземних мов та кафедри української мови і літератури

протокол № __5__ від « 7 » грудня 2023 року

Студентка допускається до захисту роботи в екзаменаційній комісії.

Завідувач кафедри іноземних мов,
гарант освітньої програми _____ Лариса ГОРОДНИЧА
(підпис) (прізвище та ініціали)

Завідувач кафедри
української мови і літератури _____ Тетяна ХОМИЧ
(підпис) (прізвище та ініціали)

ЗМІСТ

ПЕРЕЛІК СКОРОЧЕНЬ.....	5
ВСТУП	6
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ АНГЛОМОВНОЇ ГРАМАТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ 10-ИХ КЛАСІВ ЗАСОБАМИ МОВНОЇ	
ГРИ.....	11
1.1 Зміст формування граматичної компетентності учнів 10-их класів.....	11
1.2 Психолого-педагогічні передумови формування в учнів 10-их класів англомовної граматичної компетентності.....	17
1.3 Переваги використання мовної гри у процесі формування в учнів 10-их класів англомовної граматичної компетентності.....	22
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1.....	28
РОЗДІЛ 2. МЕТОДИКА ФОРМУВАННЯ АНГЛОМОВНОЇ ГРАМАТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ 10-ИХ КЛАСІВ ЗАСОБАМИ МОВНОЇ ГРИ.....	30
2.1 Організація процесу формування в учнів 10-их класів англомовної граматичної компетентності.....	30
2.2 Аналіз вправ для формування англомовної граматичної компетентності учнів 10-их класів засобами мовної гри.....	34
2.3 Комплекс вправ для формування англомовної граматичної компетентності учнів 10-их класів засобами мовної гри за темою «Used to + Infinitive».....	39
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2.....	46
РОЗДІЛ 3. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА ЕФЕКТИВНОСТІ ФОРМУВАННЯ АНГЛОМОВНОЇ ГРАМАТИЧНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ УЧНІВ 10-ИХ КЛАСІВ ЗА ДОПОМОГОЮ МОВНОЇ ГРИ.....	48
3.1. Організація та проведення експериментального дослідження.....	48

3.2. Статистична обробка та інтерпретація результатів експерименту.....	51
3.3. Методичні рекомендації щодо організації процесу формування англomовної граматичної компетенції учнів 10-их класів засобами мовної гри.....	58
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 3.....	60
ВИСНОВКИ.....	62
РЕЗЮМЕ.....	65
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	67
АНОТАЦІЇ	74
ДОДАТКИ.....	76

ПЕРЕЛІК СКОРОЧЕНЬ

ГК – граматична компетентність

ЗВО – заклад вищої освіти

ЄС – Європейський Союз

ЗСО – заклад середньої освіти

НУШ – Нова українська школа

ІК – іноземна компетентність (іншомовна)

МНІМ – методика навчання іноземних мов

ГС – граматична структура

ПФГК – психолого-педагогічних передумов формування в учнів 10-их класів англomовної ГК

ІМ – іноземна мова

МК – мовних компетентностей

ВСТУП

Сучасний світ все дедалі більше наповнюється іноземною мовою. Англійська мова все глибше занурюється у всі сфери нашої життєдіяльності. Процес вступу до ЄС та необхідність співпрацювати з іншими країнами, роблять знання іноземної мови все більш необхідними. Проте її вивчення потребує значного проміжку часу та особливої уваги. Саме тому діти починають знайомство з англійською мовою вже з першого класу. А особливої уваги вона набуває, коли здобувачі освіти знаходяться в 10-11-их класах. Але це не означає, що по завершенню школи, діти перестають вивчати іноземну мову. Просто її вивчення переходить на новий рівень. Матеріал стає складнішим, а вимоги щодо необхідних знань стають все більшими. З очікуваними результатами від процесу вивчення ІМ ми можемо ознайомитись в освітніх програмах навчальних предметів та у Державному стандарті загальної середньої освіти [39, с. 15]. Процес оволодіння ІМ включає формування в учнів компетентностей серед яких особливої уваги потребує граматична. Це пояснюється тим, що вона є своєрідним фундаментом, без якого не буде стояти будівля. В нашому випадку це означає, неможливість вивчення ІМ, уникаючи граматичну складову. Ознайомлення з граматичними структурами починається вже в першому класі і з кожним роком знання про них розширюються, а вправи на їх закріплення ускладнюються. Це здійснюється для забезпечення в подальшому наявності знань і навичок, які дозволять вільно застосовувати граматичні структури.

Процес формування граматичної компетентності викликав інтерес раніше і далі продовжує це робити. Це зумовлено освітніми реформами та змінами, які вони вносять в процес вивчення іноземної мови, та також безпосередньо в процес формування ГК. Важливість граматичних навичок підкреслювали такі науковці як О.І. Вовк, О.В. Касаткіна, Н. Карпенко, І. Мірошник, С. Ніколаєва та інші.

Передумови формування англомовної граматичної компетенції досліджували такі наукові дослідники як Л. Орловська, Є. Плотніков, М. Шемуда, А. О. Андрущенко та інші. Методику формування ГК розкривали С. Ніколаєва, Л. С. Панова, І. Ф. Андрійко, С. В. Тезікова, О. Б. Бігич, Н. Ф. Бориско, Г. Е. Борецька. Окрім традиційних методів та технологій досліджувалися інтерактивні та інноваційні. Такі методи, прийоми, технології та особливості їх використання пропонували Ю. Гунько, В. Куковська, Г. І. Подосиннікова, Т. І. Олійник, В. Ю. Афанасьєва, С. Ніколаєва, О. М. Корнієнко, В. П. Івашина, Н. І. Мельник та багато інших. Проте, на нашу думку, у науковій літературі все ще недостатньо розкритий аспект формування ГК засобами мовної гри, а тому потребує всебічного комплексного вивчення.

Отже, **актуальність** дослідження зумовлена вимогами суспільством та нормативно-правовими документами щодо рівня сформованості граматичної компетентності учнів 10-их класів закладів середньої освіти, а також потребою у вдосконаленні освітнього процесу для забезпечення інтересу до неї.

Об'єктом дослідження є процес формування англомовної граматичної компетентності учнів 10-их класів.

Предметом дослідження є методика формування англомовної граматичної компетентності учнів 10-их класів закладів загальної освіти засобами мовної гри.

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати необхідність застосування мовної гри у процесі формування англомовної ГК учнів старших класів, розробити методику формування англомовної ГК учнів 10-их класів із застосуванням мовної гри та експериментально перевірити її ефективність.

Виходячи з цього, можна сформулювати **завдання дослідження**:

- розкрити зміст формування англомовної ГК учнів 10-их класів;

- дослідити психолого-педагогічні передумови формування англомовної ГК учнів 10-их класів;
- визначити переваги застосування мовної гри у процесі формування англомовної ГК учнів 10-их класів на уроках англійської мови;
- описати процес організації формування в учнів 10-их класів англомовної ГК;
- проаналізувати вправи для формування англомовної ГК учнів 10-их класів;
- розробити комплекс вправ з використанням мовної для формування англомовної ГК в учнів 10-их класів;
- організувати та провести експериментальну перевірку ефективності методики формування англомовної ГК учнів 10-их класів за допомогою мовної гри;
- проаналізувати та узагальнити результати дослідження;
- розробити методичні рекомендації щодо організації процесу формування англомовної ГК в учнів 10-их класів з використанням мовної гри.

З метою вирішення поставлених завдань дослідження застосовувалися такі **методи** дослідження:

- проаналізувати та узагальнити теоретичні основи формування англомовної ГК учнів 10-их класів за допомогою мовної гри;
- анкетування учнів 10-их класів щодо визначення рівня сформованості ГК;
- наукове спостереження за навчальним процесом;
- методичний експеримент;
- метод статистичної обробки даних для проведення підрахунків результатів експериментального дослідження.

Наукова новизна роботи полягає у характеристиці змісту формування англомовної ГК учнів 10-их класів, розкритті психолого-педагогічних передумов формування англомовної ГК старших школярів з використанням

мовної гри, визначенні переваг використання мовної гри у процесі формування в учнів 10-их класів англомовної граматичної компетентності.

Практичне значення роботи полягає в розробці методики формування англомовної ГК учнів 10-их класів та в можливості застосовувати розроблений комплекс вправ з застосуванням з метою підвищення ефективності процесу формування англомовної ГК учнів 10-их класів.

Дипломна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, резюме англійською мовою та додатків. Робота викладена на 80 аркушах паперу.

У **вступі** обґрунтовується актуальність теми роботи, об'єкт, предмет, мета та завдання, вказуються застосовані методи дослідження, визначається наукова новизна роботи та її практичне значення.

Перший розділ присвячено розгляду теоретичних основ формування англомовної ГК учнів 10-их класів. У ньому розглядаються зміст формування ГК учнів 10-их класів, психолого-педагогічні передумови формування в учнів 10-их класів англомовної граматичної компетентності, переваги використання мовної гри у процесі формування в учнів 10-их класів англомовної граматичної компетентності.

У **другому розділі** представлено методику формування англомовної ГК в учнів 10-их класів засобами мовної гри: розглянуто етапи організації процесу формування в учнів 10-их класів англомовної граматичної компетентності, проаналізовано вправи для формування англомовної граматичної компетентності учнів 10-их класів засобами мовної гри, представлено комплекс вправ для формування англомовної граматичної компетентності учнів 10-их класів засобами мовної гри за темою «Used to + Infinitive».

У **третьому розділі** описано організацію та хід проведення експериментальної перевірки ефективності розробленої методики, а також сформульовано методичні рекомендації щодо організації процесу формування англомовної граматичної компетенції учнів 10-их класів

засобами мовної гри. У висновках підбиваються підсумки наукового дослідження.

Апробація дослідження. Результати наукового дослідження були апробовані та представлені на Міжнародній науково-практичній конференції “Культуромовна особистість фахівця у XXI столітті (присвячена 300-річчю від дня народження Григорія Сковороди)” 8-9 грудня 2022 року, на Всеукраїнській науково-практичній конференції молодих науковців і студентів «Сучасна освіта: перспективи розвитку» 28 березня 2023 року та на Міжнародній науково-практичній конференції “Важливість використання сучасних технологій в освіті” 15 вересня 2023 року.

Публікації. Основні наукові положення й результати дослідження викладено у 3 наукових працях. А саме:

«Формування англomовної граматичної компетентності учнів 10 класів засобами мовної гри» представлено на Міжнародній науково-практичній конференції “Культуромовна особистість фахівця у XXI столітті (присвячена 300-річчю від дня народження Григорія Сковороди)” 8-9 грудня 2022 року.

«Переваги використання мовної гри у процесі формування в учнів 10 класів англomовної граматичної компетентності» опубліковано в збірнику “Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції молодих науковців та студентів” (28 березня 2023 рр.). Чернігів : НУЧК імені Т.Г. Шевченка, 2023. – С. 54 – 56.

«Особливості змісту формування граматичної компетентності учнів 10 класів в умовах реформування шкільної освіти» опубліковано в збірнику “Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції” / Міжнародний гуманітарний дослідницький центр (Дніпро, 15 вересня 2023 р). Research Europe, 2023. – С. 9 – 12.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ФОРМУВАННЯ АНГЛОМОВНОЇ ГРАМАТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ 10-ИХ КЛАСІВ ЗАСОБАМИ МОВНОЇ ГРИ

1.1 Зміст формування граматичної компетентності учнів 10-их класів

Сучасне суспільство висуває все дедалі більше вимог стосовно того, якими знаннями, уміннями і навичками повинні володіти діти по завершенні навчання в школі. Це зумовлено інформаційним прогресом та процесом вступу України до ЄС, що в свою чергу призвело до розширення переліку якостей, які мають бути наявні у працівників. Основна підготовка людини до ролі працівника відбувається у ЗВО, проте фундамент закладається саме у ЗСО. Варто зазначити, що серед цього переліку важлива роль належить саме знанням іноземних мов.

На сьогоднішній момент освітній процес відбувається за триступеневою системою. Тобто, I ступінь – це початкова школа, II ступінь – основна школа, а III ступінь – старша школа. Відповідно до реформи НУШ освітній процес також відбуватиметься на трьох рівнях, проте є певні зміни. А саме: перший рівень – початковий, другий рівень – базовий, а третій – профільний. Це означає переформування звичайних шкіл на гімназії та ліцеї. У перших відбудеться навчання 1-9-их класів, тоді як навчання з 10-го класу відбудеться у ліцеї. Навчання іноземної мови (ІМ) у сучасному суспільстві є обов'язковим протягом усього життя. Воно здійснюється на всіх ступенях освітнього процесу, на основі чинного законодавства та діючих освітніх програм. Тобто, і формування іншомовної компетентності (ІК) починається у першому класі та продовжується впродовж наступних років навчання.

Відповідно до освітніх програм навчальних предметів під час навчання учнів старшої школи відбувається завершення загальноосвітньої підготовки з предметів всіх циклів, формування ціннісних орієнтацій та професійного самовизначення. Саме в цей період вдосконалюються раніше сформовані іншомовні навички та вміння у здобувачів освіти [39, с. 14].

Крім освітніх програм навчальних предметів очікувані результати представлені у Державному стандарті загальної середньої освіти. Він представляє собою зведення норм і положень, що окреслюють державні вимоги до освіченості особи на всіх рівнях загальної середньої освіти, гарантії держави в її досягненні громадянами [39, с. 15].

Чітко визначена результативна складова засвоєння змісту освіти зумовлена тим, що Державний стандарт ґрунтується на засадах особистісно зорієнтованого і компетентнісного підходів. Протягом навчання у початковій школі учасники освітнього процесу повинні оволодіти ключовими компетентностями, які передбачають їх особистісно-соціальний та інтелектуальний розвиток, формуються на міжпредметній основі та є інтегрованим результатом предметних і міжпредметних компетентностей [39, с. 17-18].

Особливу цікавість викликає трактування поняття “компетентність”. За С. Ніколаєвою варто трактувати це поняття як набуту під час освітнього процесу інтегровану здатність особистості, яка складається із знань, навичок, умінь, досвіду, цінностей, ставлення тощо, які можуть комплексно реалізовуватися на практиці. Тобто, це суспільно визнаний рівень знань, навичок, умінь, ставлень у певній сфері діяльності людини [37, с.18].

Серед того, чим повинні володіти здобувачі освіти по завершенню свого навчання особливу роль відіграє граматична компетентність (ГК). Питання формування ГК цікавило низку науковців. Проблему формування рецептивних і репродуктивних граматичних навичок вивчали Ю. Пассов, Н. Склярєнко, С. Шатілов; принципи організації й навчання граматичного матеріалу стали предметом досліджень Ю. Пассова, Н. Склярєнко, О. Москальської, І. Рахманова, Л. Черноватого. Формування граматичних умінь та навичок через систему вправ досліджено в роботах П. Гурвич, М. Ільїна, Б. Лапідуса, Ю. Пассова, Р. Сайда і Дж. Велмана, Г. Чекаль, С. Шатілова та ін [52, с. 294].

Т. Бондарчук звертає нашу увагу на те, що при граматико-перекладному методі саме граMATика була метою навчання через те, що вважалася компонентом будь-якої освіти, свого роду «гімнастикою розуму». Існували також науковці, які наголошували на тому, що граматиці не потрібно приділяти увагу. Ми ж цією думкою не згодні, незважаючи на те, що граMATика не є самоціллю, вона є одним із важливих засобів навчання іноземних мов.

ГраMATичні структури дозволяють передати найтонші нюанси думки, яку хоче передати мовець. Її основна роль будівельного матеріалу для всіх видів мовлення. ГраMATика – це фундамент для ІМ, тому думка про те, що граMATика не потребує уваги не є доцільною.

Т. Бондарчук наголошує на тому, що вивчення граMATики ІМ допомагає краще усвідомити граMATичну будову рідної мови, розвиває логічне мислення, спостережливість, здатність аналізувати та узагальнювати, тобто під час її вивчення реалізуються розвиваючі та загальноосвітні цілі навчання ІМ [6].

Н. Склярєнко пропонує розглядати ГК як здатність людини правильно продукувати усні та письмові висловлювання відповідно до граMATичних правил і розуміти граMATику структур, які використовуються в мовленні іншими. Тоді ж як граMATичні знання та граMATичні навички є основними її компонентами [52, с. 294, 55, с. 15].

Т. Горохова притримується думки О. Вовк, що ГК забезпечує системне знання лексичного, морфологічного, синтаксичного, фонетичного та орфографічного аспектів мови для побудови осмислених і зв'язних висловлювань; володіння граMATичними поняттями, а також засобами вираження граMATичних категорій; навички і вміння адекватно використовувати граMATичні явища у мовленнєвій діяльності в різноманітних ситуаціях спілкування для розв'язання мовленнєво-розумових проблемних завдань [14, 9].

Відповідно до Є. Кротевич граматики представляє собою систему об'єктивно діючих правил щодо утворення слів і словосполучень слів у реченні, які організують мовлення. Через те, що мова є засобом відображення дійсності, граматики відображає об'єктивні відношення і зв'язки між предметами та явищами навколишнього світу [29, с. 55].

Згідно з МНІМ пропонується під граматику розуміти предмет, за допомогою якого засвоюють правила будови мови. Для оволодіння граматику недостатньо розглянути теоретичний матеріал, а необхідно володіти відповідними правилами на практиці. Це передбачає собою практичну діяльність через яку їх можна засвоїти. Отже, вивчення граматики та оволодіння ГК ґрунтується на практичному оволодінні структурними явищами мови, відповідно вмінні вживати їх у мовленні та розуміти при сприйманні іноземної мови, а також засвоєння теоретичних відомостей про структурні явища [26, с. 52]. О. Вовк та О. Касаткіна наголошують на тому, що ГК – це правильність вживання граматичних форм англійської мови відповідно із законами та нормами граматики. Тобто, це знання граматичних засобів мови і здатність їх використовувати. Це здатність розуміти і висловлювати смисл (значення), породжувати і розпізнавати фрази, побудовані за певними принципами, а не запам'ятовувати та відтворювати їх як готові формули.

Відповідно ГК передбачає собою:

а) системне знання лексичного, морфологічного, синтаксичного, фонетичного та орфографічного аспектів мови для розуміння та побудови осмислених та зв'язних висловлювань;

б) володіння граматичними поняттями, а також засобами вираження граматичних категорій;

в) знання стилістичних особливостей ІМ, що вивчається;

г) автентичність використання ІМ;

д) навички та вміння адекватно використовувати граматичні явища в мовленнєвій діяльності в різноманітних ситуаціях спілкування для розв'язання комунікативних задач і вирішення проблем [9; 26, с. 52].

Оскільки навчання в старших класах набуває професійного спрямування, а 10-ий клас – це його своєрідний старт, ми вважаємо за потрібне наголосити на знаннях, якими повинні оволодіти учні в процесі формування ГК. У загальноосвітніх навчальних закладах вивчаються категорії: clause, modality, verb. Тобто розглядаються: first conditional for future outcomes of a present action or situation, second conditional for hypothetical (counterfactual) current results of a current action or situation; use(d) to/would + Infinitive for past routines and habits; comparison of common past forms, comparison of common future forms ('going to', 'will', + Infinitive), Present Perfect Continuous for ongoing states and conditions, Past Perfect Continuous in a range of common situations [42, с. 43]. Тоді ж як у спеціалізованих школах з поглибленим вивченням ІМ вивчаються наступні категорії: clause, modality, phrasal verb, phrase, preposition, verb. Тобто розглядаються: Past Perfect with adverbial clauses of time, first and second conditionals, so ... that for results and consequences, declarative sentence + so/therefore + declarative sentence; use(d) to/would + infinitive for past routines and habits; phrasal and prepositional verbs: position of indirect object; verbs taking gerund; prepositions of reason and purpose: due to, owing to, so, because, prepositions in time phrases, e.g.: before, for, since, till, until, by; Past Perfect Continuous, Future Continuous, Future Perfect, Going to / will for predictions, verb + '-ing' vs. + 'to' infinitive [42, с. 23].

Існують різні думки стосовно того, яким чином повинна формуватися ГК під час навчання у школі. Проте сучасні українські науковці згодні з тим, що необхідно розвивати здатність до правильного граматичного оформлення всіх типів висловлювань та розуміння граматичного оформлення мовлення інших осіб. За Т. Бондарчук основними складовими ГК є граматичні знання, навички та вміння [6].

Під час формування ГК важливу роль відіграє поставлена мета, тобто який кінцевий результат необхідно отримати. Наприклад, учням потрібно знати граматику чи володіти нею, вивчити правила будови мови чи оволодіти ними. Граматичні навички мовлення, відповідно до інших видів мовлення, повинні бути автоматизовані, гнучкі, стійкі та поетапно формуватися.

За Т. Бондарчуком граматичні уміння – це здатність людини розмірковувати над процесами формування певної ГС, свідомо її застосовувати та розпізнавати в усіх видах мовлення, їх особливості та закономірності їх утворення і функціонування в мові, аналізувати граматичний аспект свого мовлення [6].

Передетапом вільного висловлювання власної думки у будь-якій формі є репродуктивна граматична навичка, а саме її сформованість. Це означає, що в будь-якій ситуації мовлення, мовець повинен чітко розуміти, яку структуру (ГС) буде використовувати. Вона має бути не просто застосована, а й відповідати ситуації мовлення. Якщо необхідно відмовити, то буде обрана ГС заперечення, а якщо необхідно про щось дізнатися, то – ГС запитання. Також на її вибір впливає час події та відносини між співрозмовниками. Також ця ГС повинна бути оформлена відповідно до синтаксичних та морфологічних особливостей. Вибір та оформлення ГС відбувається одночасно. Тобто засвоюючи форму, учень повинен мати певний комунікативний намір, вирішувати конкретне мовленнєве завдання – щось запитати, попросити, комусь заперечити, підтвердити чи спростувати чиясь думку тощо, з тим щоб у його свідомості поєднувалися комунікативний намір та форма, за допомогою якої він виражається [6].

Передетапом же розуміння думки співрозмовника є сформованість рецептивної граматичної навички. На відміну від репродуктивної граматичної навички, яка передбачає вибір форми відповідно до комунікативного наміру, ситуації мовлення, першоосновою у формуванні рецептивної граматичної навички є сприймання звукового або графічного образу граматичних структур. Якщо рецептивна навичка сформована,

сприймання супроводжується розпізнаванням граматичних форм та співвіднесенням їх з певним значенням [6].

Формування ГК є важливою частиною формування ІК, яке має свою сутність та структуру. Проте особливої уваги потребують особливості цього процесу, а саме психолого-педагогічні умови формування в учнів 10-го класу. Адже цей вік є проміжним періодом для переходу від більш легкого рівня оволодіння ІК до більш просунутого, який стане фундаментом в подальшому освітньому житті.

1.2 Психолого-педагогічні передумови формування в учнів 10-их класів англомовної граматичної компетентності

Формування англомовної ГК – це тривалий процес, який потребує врахування всіх аспектів, які можуть вплинути на кінцевий результат. Необхідність врахування всіх особливостей освітнього процесу в учнів 10-го класу зумовлює потребу в висвітленні передумов. А саме психолого-педагогічних передумов формування в учнів 10-их класів англомовної ГК (далі ПФГК).

Освітній процес ґрунтується на дидактичних та методичних принципах, які забезпечують його ефективність. Їх розглядали різні науковці такі як І. Бім, Н. Гальскова, Н. Гез, М. Ляховицький, О. Миролубов, Р. Мін'яр-Белоручева, Ф. Рабинович, Г. Рогова, Т. Сахарова, Н. Скляренко, Ю. Пассов, С. Шатілов. Вирішальна роль дидактичних та методичних принципів зумовлює таку ПФГК як врахування дидактичних та методичних принципів під час формування ГК. Такі науковці як О. Вовк, Т. Стеченко та Л. Орловська виділяють системи принципів, на які необхідно спиратися під час навчання ІМ. На думку О. Вовк необхідно акцентувати увагу на принципі стилістичної диференціації мовлення, когнітивної спрямованості, науковості та проблемності. Проте Т. Стеченко вважає, що формування ГК має ґрунтуватись на таких принципах як принцип проблемності, наступності,

зв'язку навчання з життям, комунікативності, діалогу культур і цивілізацій, мовленнєво-розумової активності й самостійності, новизни, урахування рідної мови, професійної спрямованості. Тоді ж як Л. Орловська акцентує свою увагу на принципі наступності, систематичності, послідовності, урахування рідної мови, опори на першу іноземну мову, взаємопов'язаного навчання аспектів іноземної мови при домінуючій ролі одного з них, поєднання диференційованого й інтегрованого навчання мовних аспектів та видів мовленнєвої діяльності, концентричності в організації мовного матеріалу [59, с. 159]. На нашу ж думку, в процесі формування ГК в учнів 10-их класів необхідно спиратися на принципах: доступності, врахуванні рідної мови, послідовності, систематичності, проблемності, практичного значення, комунікації, мовленнєво-розумової активності та самостійності.

Варто зазначити, що принцип комунікації за О. Андрущенко слід трактувати як прагнення до максимальної відповідності процесу навчання ІМ моделі процесу комунікації, що має зберігати усі найсуттєвіші риси об'єкта, що моделюється. Відповідно комунікативний підхід характеризується наступними ознаками: пріоритет формування комунікативної компетентності, мовленнєво-розумову активність, індивідуалізацію освітнього процесу, функціональність, ситуативність, новизну. Ми погоджуємося з думкою науковців про те, що комунікативні ситуації повинні відображати типові риси реального життя у певній сфері спілкування. Цього можна досягти за допомогою непідготовленого застосування мови у ситуаціях, які стосуються різноманітних сфер реального життя. Отже наступною ПФГК є комунікативний підхід з урахуванням всіх його особливостей [2, с.119].

Наступною ПФГК є підбір методів, технологій та вправ відповідно до бажаного кінцевого результату. Варто розуміти, що застосування традиційних прийомів робить освітній процес зосередженим лише на теорії і сухим. Це призводить до зниження рівня зацікавленості учнів та гіршого кінцевого результату, в порівнянні з тим, який очікується. Формування ГК

немає чітких меж в застосуванні технологій, вправ. Це дозволяє творчо підійти до пошуку інструментів, які необхідні для досягнення бажаного кінцевого результату [16, с. 39]. Варто підібрати різноманітні інтерактивні технології, оскільки вони забезпечують взаємодію всіх учасників освітнього процесу, активну комунікацію та кооперацію. Їх застосування дозволить кожному проявити себе та розвинути творчі комунікативні здібності [35, с. 257 - 258].

Наступною ПФГК є попередній рівень сформованості мовних компетентностей (далі МК). Дане поняття представляє собою здатність здобувачів освіти практично користуватися мовною системою відповідно до норм конкретної мови і культури на основі набутих знань. Тобто рівень оволодіння певним мовним матеріалом для подальшого застосування в усному і писемному спілкуванні. МК охоплює собою не тільки ГК, а й фонетичну, лексичну та інші [7, с. 32].

До ПФГК також відноситься врахування вікових особливостей учнів 10-го класу. До них відноситься фізичний, психічний та соціальний розвиток. Не врахування вікових особливостей учнів призводить до виникнення труднощів під час формування ГК. 10-ий клас припадає на період ранньої юності. Це означає, що більшість з них мають дорослий вигляд, хоча ріст і розвиток систем організму все ще триває. Варто також зазначити, що учням 10-го класу не варто прописувати дорослу поведінку, оскільки в них ще недорозвинені мозкові структури, що відповідають за критичне мислення, всебічний аналіз, здатність до рефлексії. Проте учні 10-го класу прагнуть до самореалізації, показати свою корисність та бути визнаними. Це дозволяє доєднати їх до різноманітної діяльності, яка допоможе їм проявити себе. Це може бути волонтерство, соціальні проекти, участь та проведення тренінгів, флешмоби, соціальні ролики, вистави, конкурси, змагання [10].

Наступною МФГК є підбір тематики вправ, які будуть застосовані для формування ГК, з урахуванням актуальних проблем, з якими стикаються учні 10-го класу. Це дозволить не тільки сформувати компетентність, а й показати

здобувачам освіти, як вийти з певної складної ситуації. До проблем, з якими стикаються учні 10-го класу відноситься невизначеність життєвих перспектив, ризику трудової діяльності та ризикована поведінка. Перша складність виникає переважно через занижену самооцінку та призводить в подальшому до втрати мотивації, відсутності позитивних життєвих перспектив та бачення свого майбутнього, зникнення цілей, яких би учень бажав би досягти. Друга проблема виникає в результаті прагнення самостійності в отриманні коштів. Здобувачів освіти можуть залучати до небезпечної та нелегальної роботи. Як результат, замість отриманих коштів перед ними виникатимуть проблеми, які самостійно подолати складно. До ризикованої поведінки відносяться: паління, вживання алкоголю та наркотичних речовин та інші. Тобто тематика вправ, які застосовуються для формування ГК має бути профілактично спрямованою [10].

До ПФГК відноситься компетентнісний підхід. Це зумовлено тим, що в процесі формування ГК бажаний результат краще досягається за умови розгляду різноманітних ситуацій та розв'язання практико-орієнтованих завдань. Тобто здобувачі освіти здійснюють таку діяльність як аналіз та синтез інформації, оцінка її та за відомим створювати нове [2, с.118].

Не менш важливою ПФГК є врахування рідної мови. Рівень володіння рідною мовою тісно пов'язаний з рівнем оволодіння ІМ. Чим гірші в учнів знання рідної мови, тим складніше їм засвоїти матеріали ІМ. Проте, варто зазначити, що граматичні механізми мовлення формуються внаслідок взаємодії свідомості індивіда із зразками мовлення. Під час вивчення ІМ кращий результат можна отримати лише за організації живого спілкування з носієм мови. Проте, за умови відсутності такої можливості, ми акцентуємо свою увагу на теорії поетапного формування розумових дій. Для формування ГК необхідно чергувати навчальну інформацію з практичним її застосуванням. Навчальна основа представляє собою своєрідну основу під час формування ГК та має різні способи її передачі. До них відноситься: зразок мовлення, модель, схема, ілюстративна таблиця, правило (алгоритм),

когнітивна метафора. Це зумовлює наступну ПФГК таку як: застосування різних способів передачі навчальною інформацією та її чергування з практичним застосуванням [2, с. 120]. Аналіз принципів поетапного формування розумових дій зумовлює необхідності такої ПФГК як поетапне формуванні ГК. До цих етапів можна віднести: ознайомлення з правилом; свідомий аналіз правила; мнемічні дії, метою яких є запам'ятовування правила; розгляд зразків його застосування; виконання вправ; вживання у ситуації мовлення [2, с. 120].

Отже, до ПФГК відносяться такі: врахування дидактичних та методичних принципів під час формування ГК; комунікативний підхід з урахуванням всіх його особливостей; підбір методів, технологій та вправ відповідно до бажаного кінцевого результату; попередній рівень сформованості мовних компетентностей; врахування вікових особливостей учнів 10-го класу; підбір тематики вправ з урахуванням актуальних проблем, з якими стикаються здобувачі освіти; компетентнісний підхід; врахування рівня знань рідної мови; застосування різних способів передачі навчальною інформацією та її чергування з практичним застосуванням; поетапне формуванні ГК.

Формування ГК здійснюється в поєднанні традиційний та інноваційних технологій, методів навчання. Кожен з них має свої переваги та недоліки. Сучасні вчителі надають перевагу застосуванню інноваційних технологій, все дедалі частіше відкидаючи традиційні. Це пояснюється тим, що діти, які навчаються зараз суттєво відрізняються від тих, хто навчався раніше. Саме тому усталені технології перестають бути дієвими. Проте, і серед інноваційних технологій є ті, які суттєво вирізняються з поміж інших. До них відноситься мовна гра. Саме вона має вплив на такі мисленнєві процеси як: пам'ять, увага, мислення, а також на мотивацію. Тобто сприяє довготривалому запам'ятовуванню матеріалу, кращій концентрації уваги на завданні, пришвидшує мисленнєві процеси за рахунок нових образів та вмотивовує учнів до активної діяльності.

1.3. Переваги використання мовної гри у процесі формування в учнів 10 класів англомовної граматичної компетентності

Незважаючи на те, що учні 10-го класу досить зрілі, проте для забезпечення кращого формування ГК необхідно застосовувати нетрадиційні технології. До них відноситься досить широкий спектр вправ, проте, найбільш дієвим під час уроків ІМ є застосування мовної гри.

Мовна гра та використання під час освітнього процесу викликало цікавість у багатьох науковців. Такі дослідники як: О. Вишневський, А. Деркач, Г. Китайгородська, Н. Красовська, Т. Олійник, С. Щербак розробляли ігрові форми та методи навчання ІМ [31, с. 196]. А. Айлмазьян, М. Бірштейн, С. Гідрович, І. Коротяєва, П. Нечепоренко, В. Платонова, В. Рибальський, О. Хоменко, П. Щербань впевнені в тому, що ігрова діяльність має вплив на результати освітнього процесу під час вивчення ІМ. Методики ІМ з пріоритетною ігровою діяльністю були запропоновані В. Артёмовим, І. Зиміною, І. Зимньою, М. Кларіним, С. Ніколаєвою, В. Скалкіним, Г. Щукіним [15, с. 34].

Цікавість до гри виникла ще в давні часи. Такі філософи як Платон та Аристотель наголошували на позитивному впливі ігрової діяльності. У своїй праці останній зазначав, що застосування розумових ігор має позитивну тенденцію розвитку інтелекту особистості [3]. Варто зазначити, що наукові дослідники висувають різні гіпотези щодо виникнення гри, проте спільною є думка, що гра соціально-необхідна та виконує функцію передачі досвіду з покоління в покоління [12, с. 56].

Варто зазначити, що І. Близнюк тлумачить гру історично зумовленим утворенням, чиє виникнення зумовлено розвитком суспільства та зміною ролі дитини в суспільстві [5, с. 27]. За Л. Железняком гра представляє собою значно ширше поняття. Тобто це розроблене заняття, яке забезпечує розвиток емоційної та розумової діяльності. Кінцевим результатом є перемога як

результат прийнятих рішень, що в свою чергу має позитивний вплив на розум дитини. Гра забезпечує інтерес учасника освітнього процесу, що пояснює її популярність в застосуванні під час уроків ІМ [22]. Окрім цього варто зазначити, що важливим є те, що всі учасники є рівними і немає ніяких обмежень перед ними. Учні можуть показати не тільки рівень володіння певного матеріалу, а й свою кмітливість, лідерські здібності, креативність. На уроках ІМ на здатність спілкування та подолання мовних бар'єрів впливає емоційний стан учасників освітнього процесу. На швидкість оволодіння мовним матеріалом та такі психологічні особливості як мотивація, інтерес, успіх впливає застосування ігрової діяльності [24, с. 50].

Згідно з українським педагогічним словником Гончаренка, гра – це своєрідна форма вільного самовияву особистості, що забезпечує відкритість кожного учасника та виконується у формі змагання, чи у вигляді зображення певних ситуацій, станів [13, с. 73]. Загалом дане поняття трактувалося з різних точок зору. А саме, що це: певне відношення людини до навколишнього середовища; особлива мінлива діяльність; суспільно зумовлений вид діяльності; особливий зміст засвоєння; певна діяльність, яка здійснює розвиток особистості; соціально-педагогічна форма організації дитячого життя [30, с. 85].

Розглянувши загальне поняття “гра”, мовну гру необхідно трактувати як гру, основним матеріалом якої є мовні засоби та яка спрямована на формування певної компетентності. В даному випадку мова йде саме ГК.

Кожна діяльність має свої особливості. Головною характеристикою гри є підготовка здобувачів освіти до соціальних відносин, а також вона представляє собою засіб їх регулювання. Ігрова діяльність забезпечує можливість учня та вчителя побути в різних ролях, здійснити програмування позитивних емоцій, закріпити певний стиль поведінки в конкретній ситуації, а також самостійно адмініструвати певну ігрову позицію. Крім перерахованих вище функцій, не менш важливою є творча діяльність та

застосування раніше засвоєного досвіду. Гра має вплив на пам'ять, уяву та розвиток емоційно-вольової сторони особистості [21, с. 76].

О. Савченко [54, с. 196] наголошувала на тому, що кожна гра має певні умови застосування в освітньому процесі. До них відноситься цікава назва; відповідність меті та завданням освітнього процесу; наявність додаткових елементів таких, як римунання, лічилки та інше; чіткі правила; позитивне ставлення вчителя до даного виду діяльності. Наступною умовою є вплив на розвиток комунікативних умінь та навичок, зв'язок з іншими видами діяльності. А також поступове ускладнення змісту гри відповідно до отриманих раніше знань та досвіду [33; 24, с. 51].

Мовна гра спрямована на досягнення цілей у навчанні ІМ, а саме: забезпечення психологічної готовності учасників освітнього процесу до здійснення комунікації ІМ, багаторазове повторення мовного матеріалу в цілях закріплення, тренування у здійсненні вибору певного мовленнєвого варіанту відповідно до тематики ситуації мовлення, яку здійснює дитина [30, с. 85].

Під час уроку ІМ переважно застосовуються рольові, буквені, музичні та рухливі ігри. Перші досить активно застосовуються на практиці. Вона представляє собою незапрограмовану поведінку учасників освітнього процесу у відповідь на дії інших здобувачів освіти. Ситуація, в якій перебувають учні, має чисто гіпотетичний характер. Рольова гра має вплив на ефективність освітнього процесу, активізацію мовної діяльності, формування комунікативних умінь, на почуття впевненості під час знаходження в мовленнєвій ситуації, зменшення рівня напруги, формування позитивної атмосфери та вмотивованості дітей. Вона включає в себе наступні ключові елементи: роль, початкова ситуація та рольова дія. Оскільки рольова гра – це навчання в дії, яке має позитивний вплив на результати освітнього процесу. Ситуації спілкування даної гри наближають мовленнєву діяльність під час уроку до комунікації, мова використовується як засіб спілкування [24, с. 52]. Також використання рольових ігор на уроках ІМ дозволяють

урізноманітнити уроки, проявити самостійність у ситуаціях спілкування, застосувати свій словниковий запас, застосувати на практиці комунікативні вміння та мовленнєві навички, знаходити власні помилки та виправляти їх [35, с. 258].

Буквені ігри представляють собою різноманітні загадки, в яких необхідно з'ясувати зашифроване слово чи фразу. Вони мають вплив на ерудицію, пам'ять дітей та допомагають учням занурюватись в мовні аспекти. Буквені ігри можна застосувати на будь-якому етапі уроку, а в силу своїх особливостей вони забезпечують наявність інтересу в учнів. До таких ігор відносяться анаграми, паліндром. Їх можна використати у вигляді змагання, в індивідуальній чи груповій роботі, як усно, так і письмово в поєднанні з наочністю [24, с. 52]

Музичні ігри також відіграють важливу роль під час формування ГК, оскільки мають вплив розумову діяльність. За допомогою музики діти пізнають світ та формують образи його елементів, тобто в них розвивається уява та фантазія. Формування ГК відбувається за рахунок того, що в піснях зустрічаються ГС та лексика, яка не має змін. Як і буквені ігри, музичні ігри можуть бути використані на різних етапах уроку [24, с. 52].

Застосування мовних ігор має позитивний вплив на сприймання здобувачами освіти навчального матеріалу. Вони також допомагають практично закріпити отримані знання, а також тренують здатність обрати коректний мовний варіант. Тож перед застосуванням мовних ігор вчителі готують необхідний роздатковий варіант. Перед безпосередньою грою дають чіткі інструкції та роз'яснюють правила гри. Кожен учасник виконує спеціально відведену йому роль. По завершенні гри обов'язковою є рефлексія, під час якою застосовуються продумані запитання та технології [24, с. 52].

Крім вищезазначеного необхідно враховувати наступні вимоги до застосування мовних ігор під час уроків ІМ. Необхідно вмотивувати учнів старанно виконувати завдання для досягнення мети застосування тієї чи

іншої гри. Вона має викликати інтерес у здобувачів освіти. За основу мовної гри має бути використана ситуація заснована на реальних подіях. Вона має забезпечувати безперервний процес комунікації та використання раніше засвоєного мовного матеріалу [24, с. 51]

Під час застосування мовної гри необхідно створити творчу атмосферу. Адже саме невимушеність забезпечить прояв ініціативи та комунікативних навичок дітей. Гра має бути спрямована на результат. Якщо діти розуміють для чого необхідна та, чи інша гра, це позитивно вплине на бажання вивчати ІМ [40].

Варто також наголосити на тому, що, незважаючи на позитивний вплив мовної гри, необхідно здійснювати зміну видів діяльності. Це пояснюється тим, що здобувачам освіти складно довго зосереджувати увагу на чомусь одному. Якщо постійно ознайомлюватися з правилами та виконувати одноманітні вправи, то в дітей може зникнути інтерес, що негативно вплине на кінцевий результат. Саме тому необхідна перерва та зміна видів діяльності [19].

Як і кожен інший вид діяльності, застосування мовної гри має свої переваги та недоліки. До позитивних аспектів відносяться: ігрова діяльність як засіб відпочинку при чергуванні видів діяльності. Гра дає можливість учням імпровізувати, що в свою чергу дає змогу розкрити знання, якими вони оволоділи раніше. Оскільки кожен здобувач освіти отримує індивідуальне завдання з конкретною ситуацією, то це його шанс проявити себе та показати свою відмінність від інших. Позитивні емоції, які надихають на нові відкриття, створюють ситуацію успіху. Застосування мовних ігор у вигляді змагання дає можливість проявити себе кожному учневі. Бажання стати переможцем дає можливість проявити конкурентність [17, с. 15; 27, с. 19].

Разом з перевагами можемо спостерігати труднощі. До них відноситься відсутність у всіх учнів взяти участь у ігровій діяльності. Це може бути викликано рядом причин. Наприклад, недостатня підготовленість та

продуманість вчителем всіх аспектів ігрової діяльності. Це буває тоді, коли учні ніколи не брали участі у такому специфічному етапі уроку або, коли ігровий етап навчальної роботи не підготовлений вчителем. Також причиною відсутності бажання грати є особливості характеру дитини. Всі здобувачі освіти різні, це означає, що вони проявляють себе по різному.

У дітей також зникає інтерес, коли під час виконання завдання виникають труднощі, і вони не можуть просуватися далі. Щоб вийти з такої ситуації вчителю необхідно давати підказки. Наступна трудність виникає через здатність дітей відволікатися на інші речі. Якщо педагог не враховує цю особливість учнів, то досить швидко він втрачає контроль над ситуацією. Наявність конфліктів та відсутність здатності піти на компроміс призводить до того, що діти не можуть розподілити ролі між собою [27, с. 19].

Нами було здійснено анкетування учнів 10-их класів (Додаток А), які вказали на вживання малої кількості мовних ігор під час уроку англійської мови. Переважна більшість здобувачів освіти вказала, що вчитель не застосовує ігри під час уроку. Але серед тих ігор, які є, зазначалися лише на відновлення послідовності слів у реченні та завершення тесту. Учням дуже подобаються вправи з ігровими завданнями, якщо їх застосовують. Особливу любов від дітей отримали командні ігри. Переважно, така діяльність викликає зацікавленість через можливість показати себе без страху зробити помилку.

Отже, мовна гра представляє собою ігрову діяльність спрямовану на застосування мовних засобів у конкретній ситуації спілкування. Під час уроку ІМ часто застосовуються рольові, музичні, рухливі ігри, які позитивно впливають на формування ГК. Для застосування цього виду діяльності необхідно враховувати умови, переваги та труднощі, які можуть виникнути. Проте, для забезпечення ефективності формування ГК мовною грою необхідно розробити систему вправ.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1

Отже, у першому розділі нами було розглянуто теоретичні основи формування англомовної граматичної компетентності в учнів 10-их класів засобами мовної гри: розкрито зміст формування ГК, охарактеризовано психолого-педагогічні передумови її формування, а також представлено переваги використання мовної гри у процесі формування в учнів 10-их класів англомовної ГК.

У першому параграфі розглянуто зміст формування ГК учнів 10-их класу, сформульовано поняття ГК, здійснивши аналіз наукових робіт різних науковців. Представлено категорії, які вивчаються старшокласниками, а саме: clause, modality, verb (first conditional for future outcomes of a present action or situation, second conditional for hypothetical (counterfactual) current results of a current action or situation; use(d) to/would + Infinitive for past routines and habits; comparison of common past forms, comparison of common future forms ('going to', 'will', + Infinitive), Present Perfect Continuous for ongoing states and conditions, Past Perfect Continuous in a range of common situations).

У другому параграфі представлено психолого-педагогічні передумови формування ГК, а саме: врахування дидактичних та методичних принципів; акцентуація на принципах доступності, врахуванні рідної мови, послідовності, систематичності, проблемності, практичного значення, комунікації, мовленнєво-розумової активності та самостійності; комунікативний підхід з урахуванням всіх його особливостей; попередній рівень сформованості мовних компетентностей; врахування вікових особливостей учнів 10-го класу (фізичний, психічний та соціальний розвиток); підбір тематики вправ з урахуванням актуальних проблем; компетентнісний підхід; врахування рідної мови; застосування різних способів передачі навчальною інформацією та її чергування з практичним застосуванням; поетапне формуванні ГК.

У третьому параграфі розкрито тлумачення поняття “мовна гра”, характеристику видів ігор, переваги її використання та недоліки. Позитивною стороною мовних ігор є: ігрова діяльність як засіб відпочинку при чергуванні видів діяльності, можливість імпровізувати, швидше розкрити раніше набуті знання, проявити себе та показати свою індивідуальність, ситуацію успіху, проявити конкурентоспроможність.

РОЗДІЛ 2. МЕТОДИКА ФОРМУВАННЯ АНГЛОМОВНОЇ ГРАМАТИЧНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ УЧНІВ 10-ИХ КЛАСІВ ЗАСОБАМИ МОВНОЇ ГРИ

2.1 Організація процесу формування в учнів 10-их класів англomовної граматичної компетентності

Формування ГК відбувається за допомогою системи вправ протягом всього навчального року. Проте, це не означає, їх застосовують на одному конкретному етапі уроку. Це зумовлює наш інтерес до етапів у етапів формування ГК.

В методичній літературі різні науковці пропонують етапи формування ГК. До них відносяться: Л. С. Панова, І. Ф. Андрійко, С. В. Тезікова, О. Б. Бігич, Н. Ф. Бориско, Г. Е. Борецька. Проте особлива увага зосереджена на етапах, запропонованих С.Ю. Ніколаєвою. Вона наголошувала на тому, що в процесі формування ГК учителем здійснюється діяльність, яка спрямована на закладання в довготривалу пам'ять здобувачів освіти між функцією та формою КС, досягнення автоматизації в вживанні ГК. Також варто зазначити, що під час навчання розглядаються не всі існуючі ГС, а лише конкретний граматичний мінімум. При цьому кожен клас має свій мінімум для вивчення, який складається з активного та пасивного. Щоб мати здатність висловлюватись іноземною мовою необхідно оволодіти активним граматичним мінімумом, а щоб сприймати і розуміти мовлення інших необхідний пасивний граматичний мінімум. Проте для вдалої мовленнєвої діяльності потрібні обидва, оскільки пасивний граматичний мінімум це своєрідна складова активного [38, с. 101-112].

Загалом під час вивчення ІМ вправи поділяються за такими критеріями як: спрямованість на прийом чи видачу інформації, комунікативність, характер виконання, участь рідної мови, функція в навчальному процесі, місце виконання. Відповідно до першого критерія С. Ніколаєва виділяє

рецептивні, репродуктивні, рецептивно-репродуктивні, продуктивні, рецептивно-продуктивні. Згідно з другим вони можуть бути: комунікативні, умовно-комунікативні та некомунікативні. Відповідно до характеру виконання вони можуть бути усні та письмові. За участю мови вправи можуть бути: одномовні та двомовні. За функцією в навчальному процесі вправи бувають тренувальні та контрольні, а за місцем виконання: класні, домашні та лабораторні [43, с. 87].

Під час роботи з активним граматичним мінімумом виділяється 2 етапи: ознайомлення з ГС та автоматизація дій. Цих етапів також слід дотримуватись і під час роботи з пасивним граматичним мінімумом. Також варто зазначити, що ГС активного і пасивного мінімуму зустрічаються в усіх видах мовленнєвої діяльності як репродуктивних, так і рецептивних.

У процесі ознайомлення з активним граматичним мінімумом відбувається ознайомлення ГС у типових ситуаціях мовлення. Ситуації можуть бути уявними та реальними, з використанням вербального опису та різного унаочнення. Кожна ГС має такі сторони як: формальна та функціональна. А оскільки всі ГС мають певні функції, то її опрацювання має здійснюватись в єдності з функцією. Під час ознайомлення з активним граматичним мінімумом формується така якість граматичної навички як гнучкість, яка продовжує формуватись під час автоматизації. Проте головні якості, які мають бути сформовані під час автоматизації – це автоматизованість на рівні фрази та понадфразової єдності, а також стійкість. Даний етап здійснюється за допомогою таких типів вправ, як умовно-комунікативні рецептивно-репродуктивні та продуктивні. На рівні фрази виконуються такі вправи як імітація зразка мовлення, підстановка у зразок мовлення, його трансформація та завершення, відповіді на запитання та самостійне вживання ГС. Тоді ж як на рівні понадфразової єдності - об'єднання зразка мовлення в понадфразову єдність, наприклад, діалог.

Під час рецептивних граматичних навичок учень сприймає форму ГС та має співвіднести її з відповідним значенням. Тобто під час роботи з

пасивним граматичним мінімум важливою є швидкість розпізнавання та співвідношення зі значенням. Тому відбувається формування таких якостей граматичної навички як автоматизованість, гнучкість та стійкість. Під час роботи з пасивним граматичним мінімумом виділяється також 2 етапи такі як: ознайомлення з ГС та автоматизація дій. Проте ГС розглядається не під час певної мовленнєвої діяльності, а контексті. Головна відмінність ГС активного – це поступовість їх введення невеликою кількістю, тоді як пасивний дозволяє введення комплексно. Під час ознайомлення з ГС при аудіюванні необхідно застосовувати аудіо з уривками творів, а при читанні - в контексті чи у вигляді таблиці [38, с. 101-112].

Автоматизація дій здобувачів освіти з ГС пасивного мінімуму здійснюється також на рівні фрази та понадфразової єдності. Але застосовуються некомунікативні рецептивні та умовно-комунікативні вправи. До перших відносяться вправи на: розпізнавання і диференціацію ГС. До других – вправи на перевірку розуміння, тобто відповіді на питання [37, с. 101-112].

Оскільки пасивний граматичний мінімум є складовою активного, то зосередимо увагу на його етапах формування, а саме на ознайомленні з новою ГС та автоматизації дій учнів з новою ГС. Під час першого етапу застосовуються вправи на демонстрацію вживання ГС у контексті, на пояснення формальних ознак та значення ГС та на читання і запис ГС [38, с. 104].

Під час автоматизація дій учнів з новою ГС здійснюється діяльність на рівні фрази (речення) та на рівні понадфразової єдності. До перших відносяться вправи на: розпізнавання, диференціація (підкреслювання, виписування, називання, зчитування), відповіді на запитання, переклад на рідну мову. До других – вправи на відповіді на запитання, на переклад на рідну мову [38, с. 104].

Вправи на демонстрацію вживання ГС у контексті дозволяють побачити особливості вживання ГС в конкретній ситуації мовлення. Під час

пояснення формальних ознак та значення ГС дитина усвідомлює для чого ця ГС та особливості її творення, правил вживання. Вправи на читання і запис ГС дозволяють первинно ознайомитися з ними.

Вправи на розпізнавання дозволяють віднайти потрібну ГС серед інших. Вправи на диференціацію дають можливість підкреслити потрібну ГС, виписати її з переліку, назвати потрібну структуру відповідно до запропонованої ситуації в реченні. Вправи на відповіді на запитання дозволяють застосувати ГС в різних типах речення, а переклад на рідну мову – її значення в певному контексті.

Формування ГК здійснюється за рахунок формування граматичних навичок говоріння, письма (репродуктивних) та читання, аудіювання (рецептивними). Зменшення кількості помилок можливе лише за умови вдалого процесу організації. Тому ознайомлення з ГС відбувається за наступних етапів: визначення узагальненого комунікативного завдання; демонстрація висловлювань з ГС; побудова схожих висловлювань; усвідомлення сутності ГС з схематичним зображенням речення з ними; виконання мовленнєвих дій за зразком та самостійне їх виконання. Перший етап дозволяє зрозуміти ціль, тобто для чого необхідно застосувати ту чи іншу ГС. Демонстрація висловлювання – це своєрідний початковий етап ознайомлення з ГС, під час якого учні розглядають висловлювання з ГС. Наступний етап дозволяє дослідити особливості побудови речень з використанням конкретного граматичного явища та розглянути їх на конкретних реченнях. Виконання мовленнєвих дій за зразком та самостійне виконання здійснюється з метою забезпечення автоматизації вживання ГС. Допускається пропуск деяких етапів в залежності від того, яка ГС застосовується. Проте етап ознайомлення ГС та виконання вправ для її автоматизованого вживання залишається незмінним [37, с. 101-112; 38 с. 70-90]

Розглянуті вище етапи формування ГК та вправи, які застосовуються під час цього процесу, зумовили необхідність проаналізувати підручник здобувачів освіти 10-го класу на наявність необхідних вправ.

2.2 Аналіз вправ для формування англомовної граматичної компетентності учнів 10-их класів засобами мовної гри

З метою виявлення ефективності мовної гри як засобу для формування граматичної компетентності під час виробничо-педагогічної практики у березні-квітні 2023 року в Чернігівській області, Новгород-Сіверському районі, Оболонській ЗОШ I-III ступенів Коропської селищної ради, Чернігівської області було розглянуто вправи запропоновані в підручнику з англійської мови О.Карпюк для 10-го класу та в підручнику Full Blast.

Протягом навчального року здобувачі освіти за даним підручником розглядають вживання: *used to + Infinitive, Present Perfect Continuous, First Conditionals, Second Conditionals (I, II), Phrasal Verbs, Past Perfect, Past Perfect Continuous, Past Tenses, Mixed Tenses*. Цей підручник розроблено для закладів загальної середньої освіти. Проте, варто зазначити, що деякі граматичні структури, які передбачено для вивчення навчальною програмою, в даному підручнику упущені. Як зазначалось в попередньому розділі, здобувачі освіти повинні вивчити: *First Conditionals, Second Conditionals, use(d) to/would + Infinitive, comparison of common past forms, comparison of common future forms (“going to”, “will”, + Infinitive), Present Perfect Continuous, Past Perfect Continuous* [42, с. 43]. Тобто, тема *comparison of common future forms (“going to”, “will”, + Infinitive)* та *would + Infinitive* навіть не запропонована до розгляду автором даного підручника. Припущення, що вона поєднана з темою *Mixed Tenses*, було хибним.

Оскільки формування ГК відбувається на всіх видах мовленнєвої діяльності, то вправи на різні види мовленнєвої діяльності, які розміщені в підручнику, мають містити певну ГС. Проте, в даному підручнику ми

спостерігаємо протилежне. Вправи на різні види мовленнєвої діяльності розокремлені між собою та відсутнє поєднання за темою. За логікою автора, можна висловити припущення, що кожен вид діяльності представляє собою окремий урок, чого не має бути для вдалого процесу формування ГК.

Також в цьому підручнику привертає увагу той факт, що пояснення до граматичного матеріалу не розкриті повністю, а вправ на практичне закріплення недостатньо. Це ми можемо побачити на прикладі теми “Used to + Infinitive”. Автором запропоноване пояснення щодо вживання граматисної структури, але на закріплення є лише дві вправи, після яких розміщено нове пояснення з чотирма вправами на закріплення. Далі вже відбувається зміна виду мовленнєвої діяльності, а згадана вище граматична структура стає забутою. Для вдалого закріплення правил вживання даної структури, необхідно, щоб здобувачі освіти побачили й почули її застосування під час здійснення таких видів діяльності, як аудіювання, читання, говоріння та письмо. Цього неможливо досягти, виконавши кілька вправ та перейшовши відразу до виконання вправ з іншої відмінної від даної теми.

Також, на прикладі згаданої вище теми, розглянемо види вправ запропоновані в підручнику. Після пояснення загальних правил вживання конструкції, запропоновано вправу на доповнення речення конструкцією в поєднанні з поданими в дужках дієсловами та на виправлення допущених помилок. На закріплення побудови заперечувальних та питальних речень розміщено вправи на доповнення речень, доповнення тексту, написання питальних речень з поданими словами, питання - відповідь. Варто зазначити, що під час вивчення теми “Used to + Infinitive” автором передбачається лише індивідуальна робота та робота в парах. Зміна форми роботи на уроці в такому випадку можлива лише за умови адаптації вчителем вправ для досягнення бажаного результату.

Відповідно до згаданих в попередньому підпункті етапів здійснимо порівняльний аналіз запропонованих вправ такими авторами як О.Карпюк та Н.С. Mitchell “Full Blast”.

H.Q. Mitchell пропонує розглянути “used to” в порівнянні з Past Simple. Першочергово діти знайомляться з даною конструкцією під час читання тексту, тобто в конкретному контексті. Після цього відбувається окремий розгляд даної ГС, правил її вживання та зразків з нею. Далі пропонується вправа на завершення речення, поставивши в потрібну форму подані дієслова. Ці вправи ми можемо віднести до етапу ознайомлення з новою ГС та знаходяться вони в Student’s book. Етап автоматизації дій учнем з новою ГС пропонується здійснити за допомогою Workbook. А саме, виконуючи такі вправи як: доповнити речення поданими словами, поставивши їх в потрібну форму, завершенням діалогу, використовуючи подані слова та used to, а також читанням тексту та речень до нього, вказуючи про кого йшла мова.

Аналіз показав, що в підручнику міститься 3 вправи на ознайомлення учнів з ГС used to. Було виявлено 2 вправи на закріплення структури:

Вправа 1.

Тип: комунікативна, рецептивна.

Інструкція: What do you know about the history of jeans? Listen, read and find out more.

Вправа 2.

Тип: комунікативна, рецептивна.

Інструкція: Read again and write T for True, F for False or NM for Not Mentioned.

Вправа 3.

Тип: некомунікативна, репродуктивна

Інструкція: Complete with the Past Simple of the verbs in brackets.

Вправа 4.

Тип: некомунікативна, репродуктивна

Інструкція: Complete the dialogues. Use the prompts and used to.

Вправа 5.

Тип: комунікативна, рецептивна.

Інструкція: Read the text and write E for Ethan, D for Donna or F for Fiona.

Проте, ми не можемо чітко прослідкувати виокремлені етапи серед вправ, запропонованих О. Карпюк. Авторка відразу починає знайомство з правилами вживання ГС та наведеними зразками. Далі пропонується вправа на доповнення речень поданими словами з вживанням *used to*, а також вправою на перефразування. Далі автор знайомить з заперечувальними реченнями, в яких вживається подана ГС, а завершує знайомство вправою на завершення речення. Але варто звернути увагу, що наступною є вправа на побудову питальних речень, але з пояснень є лише зразок. Фінальною є вправа на роботу в парах, тобто опитування один одного за поданими питаннями.

Аналіз показав, що в підручнику міститься 3 вправи на ознайомлення учнів з ГС *used*. Було виявлено 3 вправ на закріплення структури *used* на рівні фрази.

Вправа 1.

Тип: некомунікативна, репродуктивна

Інструкція: Complete the sentences. Use the affirmative or negative form of “used to” and the verbs in brackets.

Вправа 2.

Тип: некомунікативна, репродуктивна

Інструкція: Some of the phrases in bold are incorrect. Find them and rewrite the sentences correctly.

Вправа 3.

Тип: некомунікативна, репродуктивна

Інструкція: Complete the sentences using the correct forms of the “used to” structure.

Вправа 4.

Тип: некомунікативна, репродуктивна

Інструкція: Complete the text by using the “used to” structure with the verbs in the box.

Вправа 5.

Тип: умовно-комунікативна, репродуктивна

Інструкція: Write questions. Use the prompts, the phrases in the box and “used to”.

Example: your mother / read to you.

Did your mother use to read to you before you started school?

Вправа 6.

Тип: умовно-комунікативна, продуктивна

Інструкція: Work in pairs. Take turns asking and answering the questions.

Загалом, крім згаданих вище вправ, під час вивчення інших тем граматики автором запропоновані такі вправи: доповнення колонок таблиці за поданими зразками, розміщення поданих слів у відповідний стовпчик за зазначеною категорією, перетворення поданого речення в інше зі зміною часу, вибір правильного слова з кількох варіантів, розкриття дужок з використанням потрібного часу, побудова діалогу за поданою ситуацією, поєднання частин речення, завершення речення за поданим початком, перетворення речення зі збереженням його змісту, відновлення порядку слів речення, перетворення речення з застосуванням поданої конструкції, поєднання речень з зображенням, поєднання поняття з його трактуванням, вправи у вигляді тестування, утворення питання за поданим реченням, поєднання причини і наслідку, утворення запитань з перетворенням дієслів, пояснення вжитої граматичної структури за поданим реченням, вибір схожого за змістом речення серед запропонованих, побудова речення за поданими словами, вправи на множинний вибір, відповіді на питання, говоріння за поданим питанням. Загалом можемо зазначити, що запропоновані досить різноманітні, проте вправи на доповнення речень та тексту зустрічаються під час вивчення даної теми.

Здійснивши аналіз підручника, можемо зазначити, що вправ запропонованих у ньому автором недостатньо для формування ГК. Пояснення до граматичного матеріалу майже повністю відсутні, а деякі теми,

передбачені навчальною програмою, взагалі відсутні. Тобто, проблема формування ГК на базі даного підручника залишається відкритою, а застосування мовної гри не передбачається. Тому представимо розроблений комплекс вправ на формування ГК учнів 10-го класу з використанням мовної гри в наступному підрозділі.

2.3 Комплекс вправ для формування англомовної граматичної компетентності учнів 10-их класів засобами мовної гри за темою «Used to + Infinitive»

Оскільки під час уроків іноземної мови переважно застосовують традиційні методи навчання, які не завжди можуть забезпечити вдалий процес формування ГК, нами було розроблено комплекс вправ для учнів 10-их класів з застосуванням засобів мовної гри.

Оскільки формування ГК здійснюється за рахунок оволодіння активним і пасивним граматичним мінімумом, нами було враховано етапи роботи з ними.

Ознайомлення з новою ГС:

- демонстрація вживання ГС у контексті

Вправа 1: Roleplay

Look at the picture and read the dialogue below as if you were Kate and Eva. Imagine that Kate is happy and Eva is excited. What can you say about the phrases in bold?

Kate: Hi! How are you doing? How's your life in England?

Eva: It's fine. I **moved** here three weeks ago and I think that I have so many things to do and see!

Kate: That's good! I remember how you always **used to talk about** moving to England. It's a dream come true for you. Do you agree with me?

Eva: Yeah! But there's only one thing. I have many dreams.

Kate: Don't worry! I'm sure **you will get used to it** very quickly.

Вправа 2: Be a detective.

Imagine that you are asked to hold an investigation. So be attentive and try to guess why we use "used to" in this sentence.

Paul didn't use to go to the youth club, but now he goes every day.

Did you use to live in London when you were young? No, I used to live in Bristol.

Alison used to drive to work, but now she takes the bus.

Jane and I used to hang out after school, but now we only hang out on Saturdays.

Вправа 3: Correct the mistakes.

Imagine that you are an editor of one famous magazine and your task is to check the material. Look at the dialogue and find as many mistakes as you can. And say why?

Interviewer: What did you use to be like when you were a child?

Sally: I remember I wore very thick glasses, and I was short and uncoordinated. To be honest, I did not like myself very much. However, I'd say I had a very happy childhood.

Interviewer: What did you do for fun?

Sally: Oh, I have great memories. We did not use to have phones or technology of any kind and the streets used to be safer than now, so we played outdoors all the time.

Interviewer: Did you use to get good marks at school?

Sally: Yes, I studied very hard.

- читання і запис ГС

Вправа 4: Read and write.

You're a reporter that makes an unusual article. The best articles will be sent to the competition. Look at the phrases and write a comics which is popular nowadays "Past vs Present".

Jane goes to a new school. Write what she used to do and what she needs to get used to doing now.

Old school:

wake up at 7:30 am, take the bus, have four lessons a day, wear casual clothes.

New school:

wake up at 5:30 am, take the train, have three lessons a day, wear an uniform.

Автоматизація дій учнів з новою ГС:

на рівні фрази/речення:

- розпізнавання

Вправа 5: Quiz

We have two teams and they try to make sentences. Read the part of sentences and choose a, b, c.

1. Ann has lived here two years. And she still _____ eating the fast food.
a) didn't use to   b) not used to   c) isn't used to
2. I like this house. So I think that I'll _____ living here.
b) get used to   b) am used to   c) used to
3. I can't get used _____ in the big city. It's so noisy.
c) living   b) to living   c) to live
4. Tom used to _____ films five hours a day, but now he doesn't.
d) watching   b) watched   c) watch
5. Julie used to _____ comics two hours a day, but now she doesn't.
e) reading   b) to read   c) read
6. Julia and I can't study with TV on. We're just not _____ to it.
f) getting used   b) used   c) use
7. We _____ to having bread for lunch.
g) get used to   b) are used to   c) use
8. Why don't you play any more? You _____ like playing tennis.
h) get used to   b) am used to   c) used to

Вправа 6: Who is faster?

We have four teams and every team tries to make a lot of sentences. Look at the pictures and make sentences with used to.

- диференціація (підкреслювання, виписування, називання, зчитування)

Вправа 7: Look and find.

Look at the sentences and find the words or phrases which we can change using “used to”.

When I was seven years old, I didn’t like hanging out with my mum at the shopping centre, but now I do.

In the past gadgets didn’t have many features, but now they do.

When Jane was younger, she bought expensive things, but now she doesn’t.

In the past, I drank coffee all the time, but now I don’t.

As a teenager, I used a computer all my free time, but now I don’t.

Вправа 8: Find and change.

Read and find sentences which we can change using “used to”.

People in the past didn’t use to go to the beach very often. My grandfather still remembers his first trip to the beach. It was in 1930, and he was only six years old. His parents didn’t have a car, so they went there by train. They travelled to a beach near Brighton. It was a beautiful sunny day. My grandfather was very excited. He

didn't have a swimsuit, but he wanted to go into the water anyway. So, he played in the water with his clothes on. For lunch, he had fish and chips. They stayed on the beach all day and went home in the evening. My grandfather was very tired, but he was happy.

- відповіді на запитання

Вправа 9: Read and answer.

You are a famous reporter and 3 celebrities want you to write about them. Choose the only one, say why this person and complete the answers to the questions. What do you know about his\her habits? Complete with the Past Simple of the verbs in brackets and answer these questions.

1. _____ you _____ (use) the computer last night?
2. _____ you _____ (send) e-mails to your friend all day and night?
3. _____ you _____ (watch) videos in your free time?
4. _____ you _____ (buy) expensive things at the shopping centre all the time?
5. _____ you _____ (wear) fashion clothes when you were younger?
6. _____ you _____ (crash) your thing when you were angry?
7. _____ you _____ (send) text messages to your friends instead of calling them?
8. _____ you _____ (hang) out with your family in your free time?

- переклад на рідну мову

Вправа 10: Be fast. Read and say.

Read fast the sentence and name the rule used in it. Then translate. You have only 1 minute to complete the task.

1. When they were younger, they used to take a torch to bed with them.
2. Ton is a doctor, so he is used to saving people's lives.

3. Did your brother use to drive his new car?
4. Ira and I didn't use to go to the gym every day but now we do.
5. Eve is used to sharing her room with her sister, so I don't think she'll have problems with her new mate.
6. Do you always wear gloves? Yes? I do. I didn't use to wear gloves in the past but now I can't go anywhere without them.

на рівні понадфразової єдності / мікротексту:

- відповіді на запитання

Вправа 11: Imagine that you are a famous influencer. Say about your holidays.

Answer the following questions and make the story.

What did you use to do during your holidays?

What did you use to do during your holidays when you were younger?

Are you used to going on holidays in the summer? Why?

What do you have to get used to when you move from a different kind of climate?

Вправа 12: The tree with our past habits.

We have four sheets of paper and we have four teams. Every member of the team draws small pictures with his/her habits. The other team should say these habits.

- переклад на рідну мову

Вправа 13: Read and translate.

Read the story and answer the question. What does Jane think about using gadgets? Then translate.

Hi, I'm Jane and I would like to tell you my story. In the past, I didn't use to enjoy talking on the phone very much. Actually, I hate it so I avoided it. My family used to ring me all time and I complain about this. It always annoyed me that I couldn't see the person I was talking to. Anyway, I was explained with my younger brother

the other day and he mentioned video calling over the Internet. It seems that everyone is doing it these days. He spoke with my other brother and he came up with a great idea. They bought me a laptop. Then they came round my house and argued me download a program and then set it up. And that was it! Now, I communicate with them all the time, and they are very happy.

Отже, розроблений комплекс вправ для формування ГК учнів 10-их класів орієнтований на вивчення програмових знань з граматики за темою «Used to + Infinitive».

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2

У другому розділі було розглянуто методику формування англомовної ГК в учнів 10-их класів засобами мовної гри.

У першому параграфі розглянуто організацію формування граматичної компетентності в учнів 10-их класів. Було описано етапи формування ГК, охарактеризовано активний та пасивний граматичний мінімум, а також вправи до цих етапів.

У другому параграфі було проаналізовано вправи на формування ГК учнів 10-их класів засобами мовної гри. Був здійснений порівняльний аналіз таких підручників як “Англійська мова” підручник для закладів загальної середньої освіти для 10-го класу з автором О.Карпюк та “Full Blast” Н.С. Mitchell. Аналіз показав, що у першому підручнику, за яким навчається більша кількість учнів у порівнянні з іншим, майже не прослідковуються етапи формування ГК, а самі вправи переважно одноманітні. Проте цього не можна сказати про інший підручник, в якому прослідковуються всі етапи та містяться різні види вправ.

Проте мовну гру жоден з цих підручників не містив, тому було розроблено комплекс вправ на формування ГК в учнів 10-их класів закладів загальної середньої освіти за темою “Used to + Infinitive”, який описаний в

третьому параграфі. Зміст даного комплексу вправ відповідає вимогам нормативно-правових документів, а самі вправи відповідають етапам формування ГК. Вони розраховані як на ознайомлення з новою ГС, так і на автоматизацію дій з цією ГС.

Наступний розділ присвячений експериментальній перевірці ефективності формування англомовної ГК учнів 10-их класів за допомогою мовної гри.

РОЗДІЛ 3. ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА ЕФЕКТИВНОСТІ ФОРМУВАННЯ АНГЛОМОВНОЇ ГРАМАТИЧНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ УЧНІВ 10-ИХ КЛАСІВ ЗА ДОПОМОГОЮ МОВНОЇ ГРИ

3.1. Організація та проведення експериментального дослідження

Проблема формування граматичної компетентності завжди викликала інтерес науковців. Така цікавість здебільше пов'язана з реформуванням освітнього процесу та оновленням таких документів, як: Державний стандарт базової середньої освіти та навчальних програмах, за якими відбувається навчання в школі. А оскільки більш ефективним є процес формування граматичної компетентності за умови застосування нетрадиційних технологій, а інноваційних, нами було запропоновано вправи на формування ГК з застосуванням мовної гри. Проте, як і будь яка інша розробка, ефективність згаданих вище вправ потребує експериментального підтвердження.

Перевірка ефективності здійснювалась під час практики в Чернігівській області, Новгород-Сіверському районі, Оболонській ЗОШ I-III ступенів Коропської селищної ради, Чернігівської області серед учнів двох 10-их класів. Один з цих класів навчався за підручником з англійської мови, автором якої є О. Карпюк, і станов собою контрольну групу. Інший клас навчався за підручником "Full Blast" H.Q. Mitchell і був експериментальною групою. Респондентами стало 20 здобувачів освіти, що склали контрольну групу нашого експерименту. З них: 14 дівчат та 6 хлопця.

Перевірка ефективності запропонованої нами системи вправ передбачає проведення методичного експерименту, який складається з підготовчого, основного та підсумкового етапів і проводиться без відриву здобувачів освіти від освітнього процесу. Нами було здійснено зріз до та після застосування запропонованих вправ. Під час підготовчого етапу було

висунуто гіпотезу, проаналізовано матеріал та підготовлено його до експерименту, визначено мету і завдань експерименту.

Згідно з теоретичними основами та методикою формування ГК нами було висунуто гіпотезу. Вона ґрунтується на припущенні, що використання мовної гри покращить процес формування ГК в учнів 10-го класу. Мета дослідження – експериментально перевірити ефективність запропонованої системи вправ на формування ГК учнів 10-го класу. Завданням є застосування на практиці розробленої системи вправ та доведення їхнього позитивного впливу на формування ГК здобувачів освіти.

Під час підготовчого етапу нами також було здійснено: підбір граматичного матеріалу та мовних ігор для формування ГК, розробка завдань зрізів, аналіз поточних оцінок учасників експерименту, розробка системи вправ для формування ГК учнів 10-го класів засобами мовної гри за темою “Used to + Infinitive”.

Також нами було запропоновано критерії оцінки сформованості ГК в учнів 10-их класів та показники. Відповідно до вище зазначених критеріїв та показників сформованості ГК було запропоновано рівні.

До критеріїв відноситься:

- 1) наявність знань щодо сутності ГС та особливостей її вживання;
- 2) здатність розпізнавати та виокремити ГС серед запропонованої сукупності; здатність виявити помилки застосування ГС в запропонованій мовленнєвій діяльності;
- 3) здатність застосовувати ГС на рівні фрази та понадфразової єдності.

Показники сформованості ГК учнів 10-го класу:

- 1) знання ГС та її значення; знання особливостей вживання даної ГС в порівнянні з іншими; знання особливостей вживання ГС в різних типах речення;
- 2) здатність розпізнати ГС в реченні та в поєднанні з іншими ЛО, здатність знаходити потрібну ГС серед сукупності запропонованих, здатність

підібрати потрібну ГС відповідно до ситуації в реченні; здатність при необхідності знайти помилки допущені при застосуванні ГС;

3) здатність утворювати словосполучення, речення, текст, діалог та інше з застосування ГС, здатність вибирати та застосовувати ГС відповідно до ситуації мовлення.

Рівні сформованості ГК учнів 10-го класу:

Початковий. Учні поверхньо обізнані про ГС, відсутні знання про ГС та особливості її застосування, не розпізнають ГС на рівні фрази та понадфразової єдності, невпевненість під час підбору потрібної ГС відповідно до речення та ситуації мовлення, не можуть утворити словосполучення, речення чи тексту з застосуванням ГС.

Середній. Учні мало обізнані про ГС, мають елементарні знання про ГС та особливості її застосування, є складність з розпізнаванням ГС на рівні фрази та понадфразової єдності, невпевненість під час підбору потрібної ГС відповідно до речення та ситуації мовлення, труднощі з утворенням словосполучення, речення чи тексту з застосуванням ГС.

Достатній. Учні обізнані про ГС, відсутні знання про ГС та особливості її застосування, розпізнають ГС на рівні фрази та понадфразової єдності, проте можуть допускатися незначних помилок, підбирають потрібну ГС відповідно до речення та ситуації мовлення за необхідністю, утворюють словосполучення, речення чи тексту з застосуванням ГС.

Високий. Учні мають ґрунтовні знання про ГС та особливості її застосування в різних типах речення, розпізнають ГС серед інших ГС, в речення, тексті, впевнено підбирають необхідну ГС відповідно до речення та ситуації мовлення, можуть знайти допущену помилку під час застосування ГС та виправити її, швидко утворюють словосполучення, речення чи тексту з застосуванням ГС.

Основний етап експерименту складався з проведення зрізу до застосування запропонованої системи вправ, експериментального навчання з їхнім використанням та проведення зрізу по завершенню. Здійснені зрізи

дали можливість зробити висновки щодо сформованості ГК учнів 10-го класу. Він містив у собі 4 завдання, виконання яких показало, що рівень сформованості ГК до застосування розробленої системи вправ нижче ніж після.

Експериментальне навчання з впровадженням вправ відбулося з 27.02.2023 по 08.04. 2023. Під час основного етапу експерименту було проведено 7 уроків, на двох з яких здійснювались зрізи. На інших заняттях впроваджувались вправи з формування ГК засобом мовної гри, які були застосовані на різних етапах уроку та мали різну тривалість.

По завершенню впровадження системи вправ було виконано зріз в контрольній та експериментальній групах. Він також містив 4 завдання, які були ідентичні завданням попереднього зрізу, проте мали відмінну наповненість матеріалом.

Результати здійсненого кількісного та якісного аналізу отриманих результатів охарактеризовано в наступному параграфі.

3.2. Статистична обробка та інтерпретація результатів експерименту

Кількісний та якісний аналіз результатів виконання зрізів дає можливість порівняти рівень сформованості ГК до та після застосування вправ в експериментальній групі, а також порівняти його з контрольною групою. Що в свою чергу дає можливість оцінити ефективність розробленої системи вправ.

Зріз здійснювався в двох 10-их класах, кожен з який містив 10 здобувачів освіти. Умови для їхнього виконання не змінювались, що дало можливість коректно оцінити роботи учнів. Оцінювання сформованості ГК здійснювалось на основі 12-бальної системи за рівнями: початковий (1- 3 бали), середній (4-6 бали), достатній (7-9 балів), високий (10-12 балів). Знання учнів перевірялися за допомогою виконання таких завдань, як: доповнення речень правильною формою дієслова з вживанням ГС, поєднання

частин речень для утворення логічно правильного, знаходження в тексті помилок та виправлення їх, написання розповіді про себе з застосуванням ГС. Здобувачам освіти необхідно було виконати 4 завдання, за кожне завдання давалося 3 бали, що в сумі дає 12. Під час оцінювання результатів враховувались критерії та показники висвітлені в згаданому вище параграфі.

Попередній зріз показав, що учні цих класів мали достатній, середній та початковий рівень сформованості ГК, що ми можемо спостерігати в таблиці 3.1 та в таблиці 3.2 (див. додаток Г, додаток Е), а також в діаграмі (Рис. 3.2.1).

Таблиця 3.1.

Результати виконання зрізу до застосування системи вправ в експериментальній групі

Ім'я учня	Оцінка за зріз	Рівень сформованості ГК
Аліна	5	середній
Анастасія	6	середній
Артем	6	середній
Вікторія	8	достатній
Вікторія	8	достатній
Мая	5	середній
Назар	9	достатній
Назар	6	середній
Олександра	3	початковий

Софія	2	початковий
-------	---	------------

Таблиця 3.2.

**Результати виконання зрізу до застосування системи вправ в
контрольній групі**

Ім'я учня	Оцінка за зріз	Рівень сформованості ГК
Аліна	5	середній
Анна	5	середній
Артур	6	середній
Валерія	7	достатній
Вікторія	8	достатній
Марія	4	середній
Назар	9	достатній
Нікіта	6	середній
Олена	3	початковий
Софія	3	початковий

Points scored

Рис.3.2.1. Порівняння рівнів сформованості ГК в контрольній та експериментальній групах до застосування вправ

Варто зазначити, що після впровадження системи вправ в експериментальній групі ситуація змінилася в кращу сторону. Це представлено в таблиці 3.3 (див. додаток Д, додаток Є). Проте в контрольній групі оцінки та рівні не змінилися.

Таблиця 3.3.

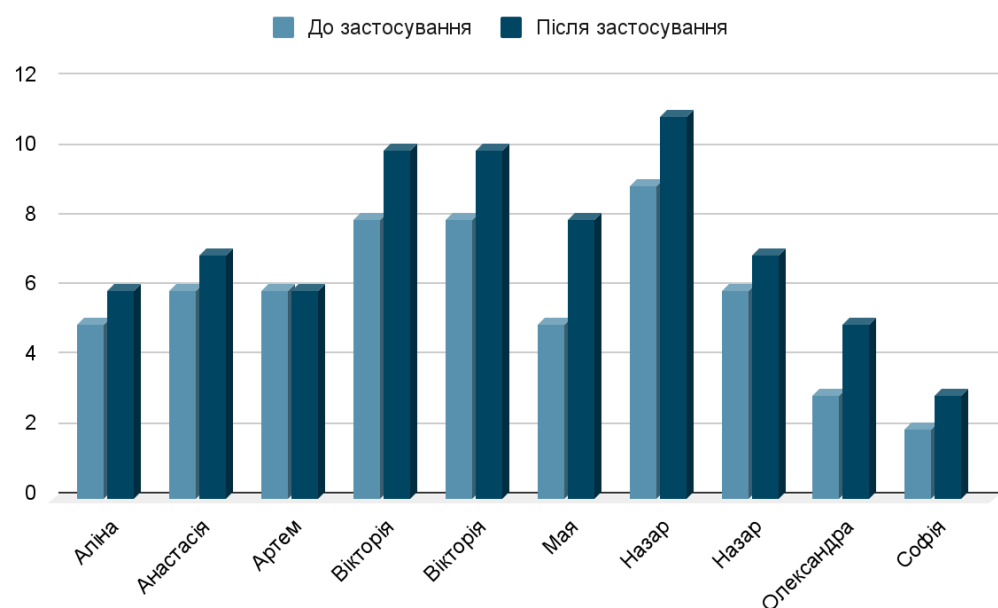
Результати виконання зрізу після застосування системи вправ в експериментальній групі

Ім'я учня	Оцінка за зріз	Рівень сформованості ГК
Аліна	6	середній
Анастасія	7	достатній
Артем	6	середній

Вікторія	10	високий
Вікторія	10	високий
Мая	8	достатній
Назар	11	високий
Назар	7	достатній
Олександра	5	середній
Софія	3	початковий

Якщо до застосування системи вправ в експериментальній 2 учнів мали початковий рівень сформованості ГК, 5 – середній, а решта мала достатній, то пізніше тенденція змінилася в кращу сторону. На останньому зрізі 3 учня вже мають високий рівень, 3 учня – достатній, 3 – середній та 1 – початковий. (Рис. 3.2.2.).

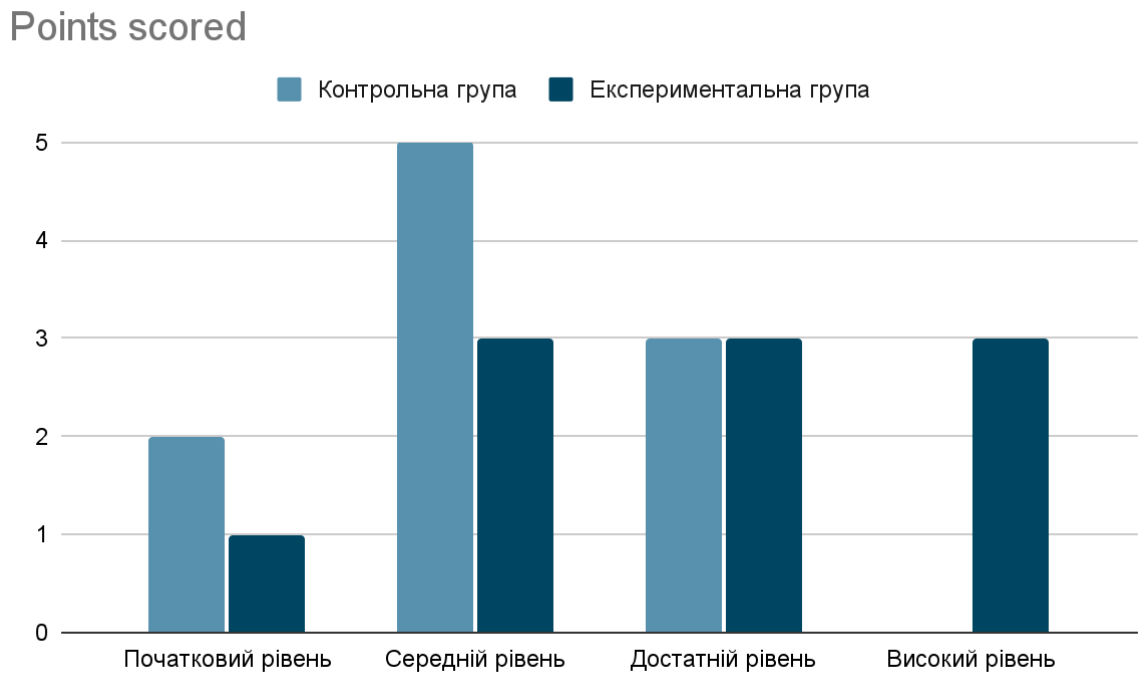
Рисунок 3.2.2.

Порівняння результатів зрізів кожного учня до та після застосування системи вправ в експериментальній групі

Також ми можемо простежити позитивні зміни в порівнянні експериментальної групи з контрольною (Рис. 3.2.3.).

Рисунок 3.2.3.

Порівняння результатів зрізів контрольної та експериментальної груп після застосування системи вправ за рівнями сформованості ГК

Для кращого відображення рівня сформованості ГК учнів нами також було здійснено аналіз отриманих результатів за коефіцієнтом навченості за формулою В.П. Безпалька: $K = Q/N$, де Q – загальна кількість балів, N – максимально можлива кількість балів. При цьому максимальним K становить 1.

Результати попереднього зрізу наведені у таблиці 3.3.

**Середні показники коефіцієнта навченості за результатами
попереднього зрізу**

	Середній бал	Середній коефіцієнт навченості, К
Експериментальна група	5,8	0,48
Контрольна група	5,6	0,47
Максимальна кількість балів		
	12	1

Аналіз результатів попереднього зрізу показав, що рівень сформованості ГК досить низький, що зумовлює необхідність застосування розробленої системи вправ для формування ГК учнів 10-их класів засобами мовної гри.

Для перевірки ефективності цієї системи нами було проведено зріз після її застосування. Критерії оцінювання було застосовано ті ж самі, а результати представлено у таблиці 3.4.

Таблиця 3.4.

**Середні показники коефіцієнта навченості за результатами зрізу після
застосування вправ**

	Середній бал	Середній коефіцієнт навченості, К
Контрольна група	5,6	0,47
Експериментальна група	7,3	0,61
Максимальна кількість балів		

	12	1
--	----	---

Для кращого відображення позитивної тенденції представимо порівняння показників навченості в таблиці 3.5.

Таблиця 3.5.

Середній показник експериментальних зрізів

Коефіцієнт успішності			
	Попередній зріз	Зріз після застосування вправ	Приріст
Експериментальна група	0,48	0,61	0,13
Контрольна група	0,47	0,47	0

Здійснивши аналіз результатів зрізів та порівняння коефіцієнтів навченості до та після застосування системи вправ, ми можемо зробити висновок щодо їхньої ефективності. Також коефіцієнт навченості зріс на 0,13, що вказує на покращення рівня сформованості ГК.

Отже, це дає нам можливість підтвердити висунуту нами раніше гіпотезу, про позитивний вплив засобів мовної гри на формування ГК.

3.3. Методичні рекомендації щодо організації процесу формування англомовної граматичної компетенції учнів 10-их класів засобами мовної гри

Аналіз проблеми формування ГК засобами мовної гри дозволяють сформулювати наступні методичні рекомендації:

1. Перед застосуванням будь-якої мовної гри необхідно пам'ятати про вікові та психологічні особливості учнів 10-их класів. Якщо гра буде занадто дитячою, то вчитель стикнеться з відмовою дітей її виконувати.
2. Для забезпечення стійкого інтересу необхідно підбирати більш сучасні ігри, які можна застосувати для формування ГК. Наприклад, гру "Who am I?" можна застосовувати не тільки під час вивчення граматики, а й лексики. А для дітей 10-го класу вона буде цікавою та дасть можливість проявити себе.
3. Під час підбору матеріалів не слід ігнорувати принцип доступності та посильності. Якщо завдання будуть занадто складні, то бажаного результату досягнуто не буде, оскільки дитина не зрозуміє причину вживання цієї ГС. Але і легкими завдання не мають бути, оскільки не докладаючи зусиль, дитина матеріал не запам'ятає.
4. Вправи для формування ГК не повинні бути відокремлені від вправ на інші види діяльності. ГС, яку необхідно засвоїти, повинна зустрічатися і під час Listening, Reading, Writing. Окреме акцентування лише на граматиці призведе до того, що дитина не зможе застосовувати ГС в потрібних ситуаціях мовлення.
5. Застосування мовних ігор з вживанням певної ГС має чергуватися з іншими видами діяльності для уникнення перенасичення ними.
6. Також необхідно уникати одноманітності під час підбору вправ на формування ГК. Різноманітні завдання допоможуть значно глибше засвоїти навчальний матеріал.
7. Застосування вправ має мати часові обмеження. Виконання одного завдання протягом довгого періоду лише призведе до швидкої втоми учнів та виникненні плутанини з застосування ГС.
8. Мовна гра, як і будь яка інша вправа потребує поєднання з наочним матеріалом. Зв'язок ГС з певним графічним образом забезпечить його запам'ятовування на довше.

9. Тематика мовної гри має бути актуальною для дітей саме цього віку та давати можливість побачити застосування ГС.
10. Ситуація спілкування для певної гри також повинна бути пов'язана з реальним життям. Відсутність відслідковування плину часу та сучасних тенденцій не викличуть інтерес, а навпаки – непорозуміння.
11. Під час застосування вправ необхідно занурювати дітей в атмосферу живого спілкування ІМ, проте знову ж пам'ятаємо про посиленість як матеріалу, так і темпу мовлення.
12. Завершення мовної гри повинно дати можливість дитині побачити результат, якого вона досягла. Безумовно важливим є відчуття прогресу, оскільки воно впливає на подальший процес освоєння граматичним матеріалом дитиною.

Отже, запропоновані нами методичні рекомендації допоможуть під час організації освітнього процесу позитивно вплинути на формування ГК учнів 10-их класів, а саме на рівень сформованості ГК та інтерес до ІМ за допомогою мовної гри, за рахунок відсторонення від традиційних методів навчання.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 3

В третьому розділі роботи описано експериментальне дослідження перевірки ефективності формування англomовної ГК в учнів 10-их класів засобами мовної гри. Нами було розглянуто організацію експериментального дослідження, його хід та результати, а також викладено методичні рекомендації щодо організації процесу формування англomовної граматичної компетенції учнів 10-их класів засобами мовної гри.

У першому параграфі було охарактеризовано учасників експерименту та місце, де він здійснювався; сформульовано мету та завдання експерименту; розроблено критерії, показники та рівні сформованості ГК, на основі яких здійснювалось оцінювання результатів експерименту.

У другому параграфі було представлено хід та результати експериментального навчання, яке складалось з чотирьох етапів: передекспериментального зрізу; експериментального навчання; післяекспериментального зрізу та аналізу отриманих результатів і формулювання висновків. Здійснення кількісного та якісного аналізу результатів виконання зрізів дало можливість порівняти рівень сформованості ГК до та після застосування вправ в експериментальній групі, а також порівняти його з контрольною групою. На основі цих аналізів нами було зроблено висновки щодо ефективності розробленої системи вправ.

У третьому параграфі представлено методичні рекомендації щодо організації процесу формування англомовної граматичної компетенції учнів 10-их класів засобами мовної гри.

ВИСНОВКИ

Оскільки вживання ІМ шириться в усі сфери суспільства, тому дуже важливим є вивчення граматики, як фундаменту ІМ. Дуже багато уваги було приділялось методиці навчання ІМ, проте питання формування ГК інтерактивними технологіями залишається відкритим. Це зумовило необхідність проведення дослідження щодо формування ГК учнів 10-их класів в закладах загальної середньої освіти засобами мовної гри.

Кваліфікаційна робота містить 3 розділи: теоретичні основи формування англomовної ГК учнів 10-их класів засобами мовної гри, методика формування англomовної ГК учнів 10-их класів засобами мовної гри та експериментальне дослідження та перевірка ефективності формування англomовної ГК учнів 10-их класів за допомогою мовної гри.

Проведене дослідження дало підстави зробити такі висновки.

1. Здійснений аналіз змісту формування ГК учнів 10-их класів дозволив представити особливості сучасного освітнього процесу та вимоги освітніх програм та Державного стандарту базової середньої освіти щодо компетентностей, якими мають оволодіти учні по завершенню 10-го класу. Сучасний освітній процес здійснюється за триступеневою системою: I ступінь – це початкова школа, II ступінь – основна школа, а III ступінь – старша школа. А за реформою НУШ він має наступні рівні: перший рівень – початковий, другий рівень – базовий, а третій – профільний. Зміст формування ГК базується вимогах Державного стандарту базової середньої освіти та освітніх програм. Відповідно учні 10-их класів загальноосвітніх навчальних закладах мають вивчити такі категорії: *clause, modality, verb*. *A same: first conditional for future outcomes of a present action or situation, second conditional for hypothetical (counterfactual) current results of a current action or situation; use(d) to/would + Infinitive for past routines and habits; comparison of common past forms, comparison of common future forms ('going to', 'will', +*

Infinitive), Present Perfect Continuous for ongoing states and conditions, Past Perfect Continuous in a range of common situations

2. Визначено психолого-педагогічні передумови формування в учнів 10-их класів англомовної граматичної компетентності такі як: врахування дидактичних та методичних принципів під час формування ГК; комунікативний підхід з урахуванням всіх його особливостей; підбір методів, технологій та вправ відповідно до бажаного кінцевого результату; попередній рівень сформованості мовних компетентностей; врахування вікових особливостей учнів 10-го класу; підбір тематики вправ з урахуванням актуальних проблем, з якими стикаються здобувачі освіти; компетентнісний підхід; врахування рівня знань рідної мови; застосування різних способів передачі навчальною інформацією та її чергування з практичним застосуванням; поетапне формуванні ГК.

3. Охарактеризовано переваги використання мовної гри у процесі формування в учнів 10-их класів англомовної граматичної компетентності. А саме: позитивний вплив на розвиток інтелекту особистості, інтерес до освітнього процесу, рівність всіх учасників, можливість проявити свої знання та кмітливість, лідерські здібності, креативність, можливість побути в різних ролях, здійснити програмування позитивних емоцій, закріпити певний стиль поведінки в конкретній ситуації, а також самостійно адмініструвати певну ігрову позицію вплив на пам'ять, уяву та розвиток емоційно-вольової сторони особистості, здатність урізноманітнити уроки, проявити самостійність у ситуаціях спілкування, застосувати свій словниковий запас, застосувати на практиці комунікативні вміння та мовленнєві навички, знаходити власні помилки та виправляти їх.

4. У ході нашого дослідження описано процес організації формування в учнів 10-их класів англомовної ГК. Тобто, розглянуто етапи його формування, такі як: ознайомлення з новою ГС та автоматизація дій учнем з новою ГС. Перший етап здійснюється у типових ситуаціях мовлення. Другий етап забезпечує автоматизованість на рівні фрази та понадфразової єдності.

Процес формування англомовної ГК здійснюється за допомогою таких вправ, як: демонстрація вживання ГС у контексті, читання і запис ГС, розпізнавання на рівні фрази / фразової єдності, диференціація, відповіді на запитання, переклад на рідну мову, на рівні понадфразової єдності та мікротексту відповіді на запитання та переклад.

5. У дослідженні здійснено аналіз вправ для формування англомовної граматичної компетентності учнів 10-их класів засобами мовної гри в підручнику з англійської мови О.Карпюк для 10-го класу та в підручнику Full Blast. Відповідно до його результатів, перший підручник майже не розрахований на формування ГК, оскільки пояснення до граматичного матеріалу майже повністю відсутні, як і деякі теми, передбачені навчальною програмою, взагалі відсутні. Чого не можна сказати про підручник Full Blast.

6. Представлено комплекс вправ для формування англомовної граматичної компетентності учнів 10-их класів засобами мовної гри за темою «Used to + Infinitive», який містить 13 вправ. Кожна з цих вправ спрямована на формування ГК, проте вони розбавлені елементами мовної гри, що робить їх яскравішими та забезпечує інтерес учнів під час їх виконання. Вони допомагають відчутти учню себе в ролі іншої людини та уявити, що вона відчуває в певній ситуації; побути детективом і спробувати відгадати причину вживання певної ГС, редактором та виправити допущені помилки, репортером та створити дивовижну статтю, а також взяти участь у змаганнях.

7. Під час дослідження організовано та проведено експериментальну перевірку ефективності методики формування англомовної ГК учнів 10-их класів за допомогою мовної гри, яка відбулася протягом практики в Чернігівській області, Новгород-Сіверському районі, Оболонській ЗОШ I-III ступенів Коропської селищної ради, Чернігівської області серед учнів двох 10-их класів, які навчалися за підручником з англійської мови О. Карпюк (контрольна група), а також – за підручником “Full Blast” H.Q. Mitchell (експериментальна група). Респондентами були 20 здобувачів освіти, що склали контрольну групу нашого експерименту. З них: 14 дівчат та 6 хлопця.

8. Представлено результати експериментального навчання, яке складалось з чотирьох етапів: передекспериментального зрізу; експериментального навчання; післяекспериментального зрізу та аналізу отриманих результатів і формулювання висновків. На основі отриманих результатів нами було зроблено висновки щодо ефективності розробленої системи вправ. Попередньо було здійснено анкетування учнів щодо застосування вчителем елементів мовної гри. Згідно з цим анкетуванням, учні охоче беруть участь в ігровій діяльності, проте вчителем вони майже не застосовуються. Здійснення кількісного та якісного аналіз результатів виконання зрізів дало можливість порівняти рівень сформованості ГК до, після застосування вправ в експериментальній групі, порівняти його з контрольною групою та оцінити ефективність розробленої системи вправ. Оцінювання сформованості ГК здійснювалось на основі 12-бальної системи за рівнями: початковий (1- 3 бали), середній (4-6 бали), достатній (7-9 балів), високий (10-12 балів). А також було здійснено аналіз отриманих результатів за коефіцієнтом навченості за формулою В.П. Безпалька: $K = Q/N$, де Q – загальна кількість балів, N – максимально можлива кількість балів. При цьому максимальним K становить 1. Порівняння аналізів результатів зрізів і коефіцієнтів навченості до та після застосування системи вправ, дозволило зробити висновок щодо їхньої ефективності.

9. А також сформульовано методичні рекомендації щодо організації процесу формування англomовної граматичної компетенції учнів 10-их класів засобами мовної гри: врахування вікових та психологічних особливостей учнів 10-их класів, сучасні ігри, врахування принципів доступності та посильності, зв'язок вправ для формування ГК з вправами на інші види діяльності, чергування видів діяльності, уникнення одноманітності під час підбору вправ на формування ГК, часові обмеження вправ, наочний матеріал, відповідність теми віку дітей, зв'язок ситуації спілкування з реальним життям, атмосфера живого спілкування, відчуття прогресу.

Отже, здійснивши попередній теоретичний та методичний аналіз досліджуваної проблеми, а також розробивши комплекс вправ та практично перевіrivши їх ефективність, можемо стверджувати, що засоби мовної гри мають позитивний вплив на процес формування ГК. Проте для забезпечення цього необхідно враховувати теоретичні та методичні аспекти даної проблеми, відходити від застосування суто традиційних методів, прийомів та технологій, а також дотримуватись запропонованих методичних рекомендацій щодо організації процесу формування англомовної граматичної компетенції учнів 10-их класів мовної гри.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Ананьян Е. Л. Лінгвокультурний потенціал стилістичної специфіки мовного матеріалу англійської літературної казки (на матеріалі повісті К. Грехема "Вітер у вербах"). *Наукові записки Ніжинського державного університету ім. Миколи Гоголя*. Серія : Філологічні науки. 2013. Кн. 4. С. 134–139.
2. Андрущенко А. О. Методичні передумови формування граматичної компетентності майбутніх філологів із французької мови як другої іноземної. *Вісник Житомирського державного університету*. 2014. Випуск 3 (75). С. 118–122.
3. Арістотель. Політика. Київ, 2000. С. 213–226. URL: <http://litopys.org.ua/aristotle/arist09.htm> (дата звернення 16.09.2022).
4. Барановська Т. Граматика англійської мови : збірник вправ. Київ: Логос, 2007. 384 с.
5. Близнюк О. І., Панова Л. С. Ігри у навчанні іноземних мов. Київ: Освіта, 1997. 45 с.
6. Бондарчук Т. В. Навчання граматичного матеріалу (формування граматичної компетентності). URL:subject.com.ua/article/philology_5/3.html (дата звернення 25.07.2023).
7. Борщовецька В.Д., Ігнатенко В.Д. Англійська мова: Навчально-методичний посібник. Біла Церква, 2018. 188 с.
8. Василенко М., Щеголь В. Граючись – виграємо. *Іноземні мови*. 2013. №3. С.104–106.
9. Вовк О. І. Формування англомовної граматичної компетенції у майбутніх учителів в умовах інтенсивного навчання : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.02. Київ, 2008. 276 с.
10. Воронцова Т.В. Вчимося жити разом. Посібник для вчителя з розвитку соціальних навичок у курсі «Основи здоров'я» (основна і старша школа). Київ: Видавництво «Алатон», 2017. 376 с.

11. Гембарук А., Казановська Я. Методика використання ігор на уроках англійської мови з метою розвитку діалогічних умінь учнів. URL:https://dspace.udpu.edu.ua/bitstream/123456789/10925/1/Gembaruk_Kazanova_Metodyka_vykorystanya_igor_na_urokah_angliiskoi_movy_.pdf (дата звернення 05.10.2022).
12. Голуб Л. І. Використання рольових ігор на уроках англійської мови. *Педагогічний досвід у професійно-технічній освіті*. 2009. № 2. 137 с.
13. Гончаренко С. Український педагогічний словник. Київ: Либідь, 1997. 376 с.
14. Горохова Т. О. Граматична компетенція як складова професіограми студента-філолога. URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/1082/1/T_Gorohova_DMU_3_GI.pdf (дата звернення 10.10.2022).
15. Горпенко Г. О. Ділові ігри, рольові ігри, психодрама у викладанні іноземних мов: компаративний аналіз. *Викладання мов у вищих навчальних закладах освіти на сучасному етапі. Міжпредметні зв'язки. Наукові дослідження. Досвід. Пошуки*. 2014. Випуск 24. С. 32–40.
16. Гунько Ю., Куковська В. Використання освітньо-технологічної платформи Edmodo як засобу формування англомовної граматичної компетентності учнів старших класів. *Науковий вісник Чернівецького університету*. Германська філологія. 2020. Випуск 822. С. 36–48.
17. Данилович І. А. Система ігрових вправ у підручнику English Through Communication. *Іноземні мови у школі*. 1995. №2. С. 14–18.
18. Державний стандарт базової та повної загальної середньої освіти. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1392-2011-%D0%BF#Text> (дата звернення 16.09.2022).
19. Динамічні ігри для дітей на уроках англійської мови. URL: <https://osvitanova.com.ua/posts/3424-dynamichni-ihry-dlia-ditei-na-urokakh-anhliiskoi-movy> (дата звернення 17.09.2023).

20. Єпанчінцева Н. Д., Карабутова К.О. Вчимося розмовляти англійською мовою в початковій школі: Навчально-методичний посібник. // За ред. Н. Д. Єпанчінцева. Белгород : ПОЛІТЕРРА, 2013. 125 с.

21. Єфремова О. І. Використання ігрових технологій з метою підвищення мотивації до вивчення іноземної мови. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки.* 2013. № 3. С. 75–80.

22. Железняк Л. О. Ігрова діяльність як поліфункціональний прийом в методиці викладання іноземної. Суми: Коледж Сумського національного аграрного університету. URL: <http://www.pdaa.edu.ua/nr/pdf/67.pdf> (дата звернення 06.09.2023).

23. Івашина В. П. Психолого-педагогічні основи використання комп'ютерних програм для формування англомовної компетенції в діалогічному мовленні у початковій школі. *Молодий вчений.* 2018. № 2.1 (54.1). С. 40–43.

24. Карпенко Г. М. Педагогічні умови застосування гри на уроці англійської мови. *Науковий вісник Херсонського державного університету.* 2022. Випуск 1. С. 50–54.

25. Карпенко Н. Концептуальні підходи до формування англомовної граматичної компетентності студентів I курсу факультету іноземних мов. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету. Сер. : Педагогічні науки.* 2013. Випуск 111. С. 133–136.

26. Касаткіна О. В. До питання розвитку граматичної компетентності студентів на заняттях іноземної мови. *Вісник Житомирського державного університету. Педагогічні науки.* 2011. № 59. С. 52–55.

27. Клімашевська Г., Гавриш О. Використання гри на уроках англійської мови в молодших класах. *Збірник наукових праць ДонНАБА.* 2017. № 4. С. 18–21.

28. Корнієнко О. М. Сучасні педагогічні технології та методика їх застосування. *Англійська мова та література.* 2008. Випуск 28. С. 9–12.

29. Кротевич Є. В., Родзевич Н. С. Словник лінгвістичних термінів. Київ: Вид-во Академії наук УРСР, 1957. 390 с.
30. Кужель О. М. Комп'ютерна мовна гра як засіб навчання англійської мови учнів загальноосвітньої школи. *Теоретичні питання культури, освіти та виховання*. 2014. № 50. С. 84–88.
31. Кузів М. З. Рольові ігри на занятті з іноземної мови як метод навчання іншомовної комунікації. *Наукові записки Національного університету "Острозька академія"*. Сер. : Філологічна. 2012. Випуск 25. С. 196–197.
32. Кулаков Р. С. Формування професійних домагань та самооцінки учнів 10-11 класів у процесі профільного навчання. *Проблеми сучасної психології*. 2009. Випуск 4 С. 137-146.
33. Куляк О. С. Брифінг для педагогів «Вплив сюжетно-рольової гри на становлення особистості дитини». 2021. URL: <https://vseosvita.ua/library/brifing-dla-pedagogiv-vplivsuzetno-rolovoi-gri-na-stanovlenna-osobistosti-ditini-422482>. (дата звернення 29.07.2023).
34. Кутіщенко В. П. Вікова та педагогічна психологія. Курс лекцій: Навч. посіб. для студентів вищих навчальних закладів. Київ: Центр навчальної літератури, 2005. 128 с.
35. Мельник Н. І. Інтерактивні методи формування мовної компетенції студентів дошкільних факультетів з додатковою спеціалізацією "англійська мова" в контексті інноваційних тенденцій в системі освіти. *Вісник Луганського національного університету імені Тараса Шевченка. Педагогічні науки*. 2012. № 22(2). С. 254–261.
36. Методика викладання іноземних мов у середніх навчальних закладах : підручник / кол. авторів під керівн. С. Ю. Ніколаєвої. Вид. 2-е, випр. і перероб. Київ: Ленвіт, 2002. 328 с.
37. Методика викладання іноземних мов у середніх навчальних закладах у структурно-логічних схемах і таблицях : навч. посібник / укладачі С. Ю. Ніколаєва, С. В. Гапонова та ін. Київ: Ленвіт, 2004. 208 с.

38. Методика навчання іноземної мови: Навчально-методичний посібник (до курсу «Методика навчання іноземної мови») / за заг. ред. О. В. Казанжи. Миколаїв: 2019. 227 с.
39. Методика навчання іноземних мов і культур: теорія і практика: підручник для студ. класичних, педагогічних і лінгвістичних університетів / Бігич О. Б., Бориско Н. Ф., Борецька Г. Е. та ін./ за загальн. ред. С. Ю. Ніколаєвої. Київ: Ленвіт, 2013. 590 с.
40. Мєшкова Ю. М. Гра – шлях до пізнання іноземної мови. 2020. URL: <https://vseosvita.ua/library/gra-slah-dopiznanna-inozemnoi-movi-384307.html> (дата звернення 02.03.2023).
41. Мірошник І. Поняття англомовної граматичної компетентності та особливості її реалізації в початковій школі. *Молодий вчений*. 2018. № 2.1. С. 99 –103.
42. Навчальні програми з іноземних мов для загальноосвітніх закладів освіти і спеціалізованих шкіл з поглибленим вивченням іноземних мов (10-11 класи). URL: <https://mon.gov.ua/storage/app/media/zagalna%20serednya/programy-10-11-klas/2018-2019/inozemni-movi-10-11-19.09.2017.pdf> (дата звернення 09.09.2022).
43. Ніколаєва С. Ю. Сучасні технології навчання іноземних мов і культур у загальноосвітніх і вищих навчальних закладах: Колективна монографія. Київ: Ленвіт, 2015. 444 с.
44. Олексійовець Ю. М. Наукові теорії та сучасні дослідження гри. URL: <https://vseosvita.ua/library/naukoviteorii-ta-sucasni-doslidzenna-gri-292657.html> (дата звернення 10.11.2022).
45. Олійник, Т. І., Афанасьєва, В. Ю. Інтернет-технології у навчанні старшокласників англійської мови. *Вісник Чернігівського національного педагогічного університету*. Сер. : Педагогічні науки. 2013. Випуск 111. С. 216-220.

46. Орловська Л. Психолінгвістичні передумови формування англомовної граматичної компетентності в усному мовленні. *Теоретичні питання культури, освіти та виховання*. 2011. № 43. С. 96–99.
47. Панова Л. С., Андрійко І. Ф., Тезікова С. В. Методика навчання іноземних мов у загальноосвітніх навчальних закладах : підручник. Київ: ВЦ «Академія», 2010. С. 48–89.
48. Плахотнюк Н. Використання навчально-ігрового проектування на заняттях з іноземної мови. *Проблеми підготовки сучасного вчителя*. 2014. № 10(2). С. 55–60.
49. Плотніков Є. Психолого-педагогічні передумови використання мультимедійних технологій у процесі формування англомовної рецептивної граматичної компетентності. *Теоретичні питання культури, освіти та виховання*. 2010. № 42. С. 163–166.
50. Подосиннікова Г. І. Методична характеристика інтерактивного навчання іноземних мов. *Педагогіка*. Суми, 2012. С. 196–208.
51. Птушка А.С. Методика використання рольової гри у навчанні діалогічного мовлення учнів на уроках англійської мови. *Лінгводидактика*. 2012. 156 с.
52. Резунова В. В., Резунова О. С. Формування граматичної компетентності здобувачів на заняттях з іноземної мови за професійним спрямуванням у немовних закладах вищої освіти. *Педагогічні науки: теорія та практика*. 2022. № 1 (41). С. 292–296.
53. Роман С. В. Психологічні особливості навчання іноземної у початковій школі. *Іноземні мови*. 2012. №1. С. 35–38.
54. Савченко О. Я. Дидактика початкової школи: підр. для студентів пед. факультетів. Київ: Генеза, 1999. 368 с.
55. Склярєнко Н. К. Методика формування іншомовної граматичної компетенції в учнів загальноосвітніх навчальних закладів. *Іноземні мови*. 2011. № 1. С. 15–25.

56. Фічора Т. Навчаємось із задоволенням – вивчаємо з успіхом. *Іноземні мови в навчальних закладах*. 2013. №3. С.80–83.
57. Чернякова О. І. Ігрові методи як основа здійснення навчального процесу вивчення іноземної мови. *Психолінгвістика*. 2014. Випуск 15. С. 193–202.
58. Шемуда М. Формування англомовної граматичної компетентності: фактори впливу. *Наукові записки Національного університету “Острозька академія”*. Сер. : Філологічна. 2012. Випуск 27. С. 357–358.
59. Якимчук Н. В. Дидактичні та методичні принципи формування англомовної граматичної компетентності майбутніх філологів у процесі інтерактивного навчання. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка*. 2014. Випуск 1. С. 159–165.
60. Cook V. *Second Language Learning and language teaching*. New York, 5th Edition, Routledge, 2016. 344 p.
61. Harmer J. *The Practice of English Language Teaching*. London, 1998. 448 p.
62. Krasnoyarova A., Kewen W., Kondakov B., Chivilenko S. Grammar Skills Development in Studying Foreign Language. Through the example of the Chinese non-copular predicative structures. *Religación. Revista De Ciencias Sociales Y Humanidades*. 2019. 4(13). P. 304-317.
63. Kruty K. Developing Grammatical Competence in Preschoolers. *Revista Romaneasca pentru Educatie Multidimensionala*. 2021. 13(3). P. 20-37.
64. Shaban A. *An Investigation into the Impact of Language Games on Classrooms. Interaction and Pupil Learning in Libyan EFL Primary Classrooms*. Newcastle University, 2008. 248 p.
65. Yaccob N.S., Yunus M.M. Language Games in Teaching and Learning English Grammar: A Literature Review. *Arab World English Journal*. 2019. 10 (1). P. 209 -217.

АНОТАЦІЯ

Дана робота присвячена формуванню англомовної граматичної компетентності учнів 10-их класів закладів загальної середньої освіти засобами мовної гри. У ній розглянуто теоретичний аспект формування граматичної компетентності дітей у десятому класі закладів загальної середньої освіти за допомогою мовних ігор, представлено методику формування граматичної компетентності дітей у десятому класі закладів загальної середньої освіти за допомогою мовних ігор. Для ілюстрації методики розроблено комплекс граматичних вправ на основі мовних ігор. У даній роботі висвітлено експериментальну перевірку розробленої методики, яка показали її ефективність. На допомогу вчителям англійської мови подано методичні рекомендації щодо організації процесу формування граматичної компетентності дітей 10-го класу закладів загальної середньої освіти за допомогою мовних ігор.

Ключові слова: граматична компетентність, формування граматичної компетентності, мовна гра, учні 10-их класів.

ANNOTATION

This work is dedicated to forming children's grammar competence in the tenth form of general secondary education institutions with the help of language games.

Our research aims to prove the importance and effectiveness of language games in forming children's grammar competence in the tenth form of general secondary education institutions.

Our research hypothesises that using language games to form children's grammar competence can improve it.

Our research used the following methods: theoretical analysis of the problem, tests, studying and generalising the process of forming children's grammar competence before the experiment, experimental teaching in the tenth form of Obolon secondary school in Chernihiv region, and evaluating pupils' achievements.

The research paper consists of three main parts. The first part is dedicated to the theoretical aspect of forming children's grammar competence in the tenth form of general secondary education institutions with the help of language games.

The second part presents the method of forming children's grammar competence in the tenth form of general secondary education institutions with the help of language games. The complex of grammar exercises based on the language games is developed to illustrate the methods. It consists of 13 exercises.

The third part is devoted to the experimental checking of the methods. It proved relatively successful as the pupils participating in the experimental teaching significantly improved their grammar skills using Used to + Infinitive construction.

The methodical recommendations concerning the organisation of the process of forming children's grammar competence of the tenth form of general secondary education institutions with the help of language games are given to help English teachers use the offered methods.

Key words: grammar competence, formation of children's grammar competence, language games, the tenth form children.

ДОДАТКИ

Додаток А

Анкета

1. Чи використовує вчитель на уроці ігри?

а) Так

б) Ні

2. Які ігри використовує вчитель?

а) Не використовує

б) Ваш варіант _____

3. Чи подобаються вам справи з ігровими завданнями?

а) Так

б) Ні

в) Вчитель не використовує

4. Які елементи ігрового завдання вам подобаються найбільше?

а) командні ігри

б) рольові ігри

в) емоційні ігри

г) ніколи не грав на уроці

д) Ваш варіант _____

5. Чому вам подобаються ігри на уроці?

Додаток Б

Передекспериментальний зріз

1. Complete the dialogue. Use the prompts and Past Simple.

1. listen / rock music / all the time

A: Tom is really into pop music.

B: Yeah, he _____, but he doesn't like it any more.

2. not have / practice / Sunday

A: Why aren't Tom and Ann here?

B: They're playing tennis. They _____, but now they do.

2. Read and complete with correct words.

1. What music *did you / do you* like when you were a child?

2. I *listen / listened* to music when I was a child.

3. We *go / went* to the cinema at last weekends.

4. They *live / lived* in the country, but now they live in the city

5. I *make / made* the cake last week.

3. Rewrite each of the words or phrases in bold using Past Simple.

When I am younger, I **don't** like going shopping, but now I do.

In the past mobile phones **doesn't** have many features, but now they do.

As a teacher, Nina **buy** expensive gadgets all the time, but now she **doesn't**.

4. Write 7 sentences about your habits. Use Past Simple.

Додаток В

Післяекспериментальний зріз

1. Complete the dialogue. Use the prompts and used to.

2. go by bus / every morning

A: Do you walk to school?

B: Yeah. I _____, but I'm trying to keep fit.

2. not wear / jeans / a few years ago

A: Does your father always wear jeans?

B: Yes, he does. He _____ but now he does.

2. Read and complete with used to.

1. _____ have long hair when you were younger?

2. She _____ very tall when she was in school.

3. I _____ to bed very late on Fridays and Saturdays.

4. Robert _____ in a band.

5. I _____ my right arm in a skiing accident when I was 21.

3. Rewrite each of the words or phrases in bold using used to.

When I was younger, I didn't like reading books, but now I do.

Did you download all the latest updates for your smartphone?

When I was at school, I didn't drink coffee at all hours, but now I do.

4. Write 7 sentences about your habits. Use "used to".

Додаток Г

Результати виконання зрізу до застосування системи вправ в експериментальній групі

Ім'я учня	Оцінка за зріз	Коефіцієнт навченості
Аліна	5	0,41
Анастасія	6	0,5
Артем	6	0,5
Вікторія	8	0,67
Вікторія	8	0,67
Мая	5	0,41
Назар	9	0,75
Назар	6	0,5
Олександра	3	0,25
Софія	2	0,17

Додаток Д
Результати виконання зрізу до застосування системи вправ в
контрольній групі

Ім'я учня	Оцінка за зріз	Коефіцієнт навченості
Аліна	5	0,41
Анна	5	0,41
Артур	6	0,5
Валерія	7	0,58
Вікторія	8	0,67
Марія	4	0,33
Назар	9	0,75
Нікіта	6	0,5
Олена	3	0,25
Софія	3	0,25

Додаток Е**Результати виконання зрізу після застосування системи вправ в експериментальній групі**

Ім'я учня	Оцінка за зріз	Коефіцієнт навченості
Аліна	6	0,5
Анастасія	7	0,58
Артем	6	0,5
Вікторія	10	0,83
Вікторія	10	0,83
Мая	8	0,67
Назар	11	0,92
Назар	7	0,58
Олександра	5	0,41
Софія	3	0,25

Додаток Є**Результати виконання зрізу після застосування системи вправ в
контрольній групі**

Ім'я учня	Оцінка за зріз	Коефіцієнт навченості
Аліна	5	0,41
Анна	5	0,41
Артур	6	0,5
Валерія	7	0,58
Вікторія	8	0,67
Марія	4	0,33
Назар	9	0,75
Нікіта	6	0,5
Олена	3	0,25
Софія	3	0,25